

JEGYZETEK

- ¹ Szenteleky Kornél: Levél D. J. barátomhoz a „vajdasági” irodalomról, Bácsmegyei Napló 1927. január 30. Újraközölve Szenteleky Kornél válogatott írásai, 2. kötet, Ugartörés, válogatta Herceg János, Novi Sad 1963, 52. o. E szemlélet kialakulását vizsgálta: Szeli István: Irodalmunk alakulástörténete, in: Történi történelem. Tanulmányok, kritikák, cikkek, Forum Könyvkiadó, 1981. 61–67. o.; uő.: A magyar kultúra útjai Jugoszláviában, Budapest 1983, 7–23. o.
- ² A Szerémség történetének e jellemvonását hangsúlyozta a közelmúltban: HELLER – NEHRING 1973, VII. o.; továbbá: Sima Ćirković: Susreti velikih civilizacija oko 1300. Istok i Zapad u jugoistočnoj Evropi, Jugoslovenski istorijski časopis, 1975, 13–15. o.: és Petar Rokai (Rókey Péter): Bibliografsko-genealoške beleške o ugarskoj kraljici Jelisaveti Kotromanić. Povodom stopedesete godišnjice rođenja Ilariona Ruvarca, Matica srpska, Zbornik za istoriju 28 (1983) 132–133. o.
- ³ *Imago antiquae Hungariae, representans terras, adventus et res gestas gentis Hungariae. Historico genere strictim presscripta a Samuele Timon, Cassoviae 1733, 48. o.; PÉTERFFY 1742. 2. kötet, 275. o. (az 1152-es alapítási évszám téves!); Notitia historica de ortu et progressu abbatiae sacri ordinis cisterciensis B. M. V. ad S. Gotthardum dictae, (...) studio patris Theophili Heim, Viennae 1764, 151–152. o.*
- ⁴ WAGNER 1776, 69–71, 123, 149, 170–172, 225–229. o.
- ⁵ KATONA 1779–1817, 17. kötet, 600–601. o.; KATONA 1800, 1. kötet, 497, 509. o.
- ⁶ SCHAMS 1820, 4. o.
- ⁷ Damiani Fuxhoffer benedictini Pannonii Manasteriologiae Regni Hungariae libri duo totidem tomus comprehensi. Recognovit ad fidem fontium revocavit et auxit Maurus Czinár, 2. kötet, Pestini 1860, 76–78. o.

- ⁸ RUPP 1876, 27–29. o.
- ⁹ WENZEL 1860–1874, THEINER 1859–1860, THEINER 1863–1875, A. O., ZICHY, MON. VAT., JERNEY 1885, 110. o.; Reizner János: Szeged város története, 4. kötet, Szeged 1900, 76–78. o. A monostorra vonatkozó oklevelek jegyzékét összeállította: HERVAY 1984, 140. o.
- ¹⁰ CSÁNKI 1890–1913, 2. kötet, 178, 236–237. o.
- ¹¹ FRAKNÓI 1883, 489–514, 729–749, 825–843. o.; FRAKNÓI 1902, 265–273. o.
- ¹² Gerecze Péter: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma, in: Magyarország műemlékei, szerk.: Forster Gyula, 2. kötet, Budapest 1906, 1103–1104. o.
- ¹³ ÉRDUJHELYI 1891a, 99–106, 147–149. o.; ÉRDUJHELYI 1891b, 669. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 14–32. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 99–125. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 33–88. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 195–197. o.
- ¹⁴ Thim József: Újvidék története, írta Érdújhelyi Menyhért. Kiadja Újvidék szab. kir. város közönsége, Újvidék 1894, 455 o., Századok 29 (1895) 566–569. o.; Érdújhelyivel azonos álláspontra helyezkedik: PAULER 1899, 50, 494. o.; WERTNER 1905, 571–573. o.
- ¹⁵ DUDÁS (Muhoray) 1905, 87–90. o.; DUDÁS 1906, 84–86. o.
- ¹⁶ STOJANOVIĆ 1857, 179–181. o.
- ¹⁷ OKRUGLIĆ 1857, 223–224. o.
- ¹⁸ V. KLAIĆ 1880, 183–186. o.; V. KLAIĆ 1882, 101–107. o.
- ¹⁹ RUVARAC 1892, 10, 33–35. o.
- ²⁰ Josip Bösendorfer: Crtice iz slavonske povijesti, sa osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske, baranjske, vukovske i srijemske te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku, Osijek 1910, 237–238. o.
- ²¹ Julije Kempf: Požega i požeška županija, Požega 1910. E munkát a rendelkezésemre álló könyvtárakban nem találtam meg, így TURKOVIĆ 1936, 63, 64, 66. o. alapján idézem.
- ²² Ezeket felsorolta: KALÁSZ 1942–1943, 131. o.
- ²³ Leopoldus Janaushek: Originum Cisterciensium, 1. kötet, Vindobonae 1877, 237. o.
- ²⁴ BÉKEFI 1891, 3–114. o.; BÉKEFI é.n. 3–89. o.; BÉKEFI 1898, 26–42. o.
- ²⁵ TURKOVIĆ 1936, 62–67. o.
- ²⁶ CANIVEZ 1933–1941.
- ²⁷ KALÁSZ 1941–1943.

- ²⁸ CANIVEZ 1933–1941 2. kötet 115, 227, 305. o.; 3. kötet 41–42. o.; 5. kötet 281, 393 stb. o.
- ²⁹ PATAKI 1942, 19–55. o.
- ³⁰ HERVAY 1984, 133–140. o.
- ³¹ SZABO 1920, 150, 152–153. o.
- ³² Lásd pl. az iloki (középkori magyar nevén: újlaki) vár elemzését: SZABO 1920, 150–151. o.
- ³³ SCHMIDT 1933, 178–190. o.; SCHMIDT 1939, 164–165. o.; SCHMIDT–BOŠKOVIĆ 1939, 306. o. – a Péterváradra vonatkozó részeket Rudolf R. Schmidt állította össze; SCHMIDT 1941, 350–366. o.
- ³⁴ SCHMIDT 1933, 179. o.; SCHMIDT–BOŠKOVIĆ 1939, 303. o. 1. kép.
- ³⁵ A Gjuro Szabo közölte alaprajzot reprodukálta: TURKOVIĆ 1936, 66. o.; és DEROKO 1964, 12. kép. Utalt rá: ZIROJEVIĆ 1976, 102. o.; A Rudolf R. Schmidt tanulmányában lévő alaprajzot újraközölte: B. Foky István: Pétervárad. Történelmi regény, Újvidék 1976, 86. o. – ez volt az első magyar nyelvű könyv, amelynek illusztrációjaként egy XVII. század végi Pétervárad-alaprajz megjelent. A bécsi felmérést közölte újra KALAPIS 1984, 16. o.
- ³⁶ HORVÁTH 1983, 48. o.
- ³⁷ Elterjedésüket feltehetően az is akadályozta, hogy az értekezés azon példánya, amely az MTA Központi Könyvtárának Kézirattárában tanulmányozható, táblakötetet nem tartalmaz.
- ³⁸ Andjela Horvat: Spuren der Baukunst des Zisterzienserordens an der Kirchen Nordkroatiens im 13. Jahrhundert, Acta Historiae Artium 28(1983) 242. o.
- ³⁹ Az Újvidék történetét tárgyaló művek bibliográfiája még nem készült el. Jól használható a régebbi cikkek vonatkozásában: Bibliografija rasprava i članaka, IV. Historija, főszerk.: Ivo Horvat 8–11. kötet, Jugoslavenski Leksikografski Zavod, Zagreb 1965–1973, 10. kötet (mutató), 236. o.
- ⁴⁰ Veljko Milosavljević: Stari Novi Sad, in: Novi Sad i Vojvodina, szerk.: Danilo Vulović, Beograd 1926, 23. o.; Vasa Stajić: Svetozar Marković i Novi Sad, Novi Sad, 1926, 3. o.; uó: Novi Sad, njegov magistrat i kulturna preguća novosadskih Srba, in: Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu 6(1933) 1. o.; Stanoje Stanojević: Novi Sad, Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu 6(1933) I. o.; Ljubica Vranešević: Novi Sad, Matica srpska, Zbornik za prirodne nauke 11(1956) 61. o.

- ⁴¹ Boško Petrović – Živan Milisavac: Novi Sad, 1. kiadás: Novi Sad 1956, 2. kiadás: Novi Sad 1963, 3. kiadás: Novi Sad 1987.
- ⁴² NAGY-PAULOVIC 1954, 5. o. – a középkori részt Robert Paulović írta, VRANIĆ 1963, 5–7. o.; VRANIĆ 1968, 673. o.; MARKOVIĆ 1979, 3. o.; MARKOVIĆ 1984, 3–4. o. Danica Dimitrijević: U antičkom periodu i vremenu seobe naroda, in: Kratak pregled prošlosti Novog Sada od Antičkih vremena do 1944. godine, Godišnjak Društva istoričara Vojvodine 1980, 120–126. o.
- ⁴³ ÉRDUJHELYI 1894a, 33–88. o.
- ⁴⁴ DERCSÉNYI 1946, 19–21. o.
- ⁴⁵ STANOJEVIĆ 1982, 129. o.
- ⁴⁶ Ennek oka lehet az is, hogy az utóbbi évtizedekben csak egy alkalommal (1987-ben) jelent meg olyan írás, amelynek célja a nagyközönség figyelmét a monostorra felhívni: KALAPIS 1987, 16. o.
- ⁴⁷ A XII. század közepi bizánci-magyar háborúkat több tanulmányában is elemezte Makk Ferenc. Idevonatkoztható megállapításokat tartalmaznak a következő munkák: Megjegyzések III. István történetéhez, Acta Univ. Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Historica 66(1979) 29–43. o.; Byzantium and the Struggles for the Throne in Hungary in the Twelfth Century, Acta Classica Universitatis Scientiarum Debrecinensis, 17/18 (1981–82) 49–54. o.; Magyarország a 12. században, Magyar História, Budapest 1986, 155–182. o.
- ⁴⁸ Kinnamosz műve a közelmúltban szerbhorvát és magyar fordításban is megjelent: KALIĆ-FERJANČIĆ – RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIC 1971, 68–72. o.; MORAVCSIK 1984, 219–225. o.
- ⁴⁹ Kinnamosz értelmezésének problematikáját összefoglalta: KALIĆ-FERJANČIĆ-RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIC 1971, 1–5. o.; MORAVCSIK 1984, 194. o.
- ⁵⁰ MORAVCSIK 1984, 219. o.
- ⁵¹ MORAVCSIK 1984, 351. o. (névmutató)
- ⁵² MORAVCSIK 1984, 194. o.
- ⁵³ V. KLAIC 1880, 185. o., V. KLAIC 1882, 105. o.; V. KLAIC 1899–1920, 1. kötet 166. o.
- ⁵⁴ PAULER 1899, 498–499. o. (506. jegyzet).
- ⁵⁵ A Petrikon-Pétervárad azonosítást elfogadó kutatók névsorát közzétette: KALIĆ-FERJANČIĆ-RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIC 1971, 68. o. 169. jegyzet. Az ott nem említett munkák: SZABO 1920, 152. o., MODESTIN 1928,

336. o., VRANIĆ 1963, 5. o., VRANIĆ 1968, 673. o., DEROKO 1964, 14. o., CERVIĆ 1976, 171. o.
- ⁵⁶ A Petrikon-Kő azonosítást elfogadó kutatók névsorát összeállította: KALIĆ-FERJANČIĆ-RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ 1971, 68. o. 169. jegyzet. Az ott nem említett munkák: Moravcsik Gyula: A magyar történelem bizánci forrásai. A magyar történettudomány kézikönyve, I. köt. 6/6 füzet, Budapest 1934, 192. o.; Peter Rokai (Rókay Péter): „Brodovi” na Dunavu i pritokama na području Južne Ugarske u srednjem veku, in: Plovidba na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove, szerk.: Vasa Čubrilović, Beograd 1983, 144. o., MORAVCSIK 1984, 219. o., 73. jegyzet, KRISTÓ 1984, 1225. o., Kristó Gyula: Az Árpád-kor háborúi, Budapest 1986, 89. o.
- ⁵⁷ Filaret Granić: Vojvodina u vizantijsko doba, in: Vojvodina I, Od najstarijih vremena do velike seobe, szerk.: D. J. Popović, Novi Sad 1939, 105. o.
- ⁵⁸ MON. VAT. I/2. kötet, 322. o., Radoslav M. Grujić: Duhovni život, in: Vojvodina I. ... i. m. 333–334. o., Angela Horvat: Die Skulpturen mit Flechtbandornament aus Syrmien, Südostforschungen 18/1959 262–263. o. BENDA (szerk.) 1983, 149. o.
- ⁵⁹ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27–31. o.
- ⁶⁰ ÉRDUJHELYI 1891a, 102–103. o.; ÉRDUJHELYI 1891b, 669–670. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 14. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 106–109. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 37–43. o.; elfogadja: PAULER 1899, 494. o., 50. jegyzet, IVÁNYI 1889–1907, 3. kötet, 84–88. o.; RÓKAY 1975, 108. o., bizonyos fenntartásokkal: GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 230. 231. o.
- ⁶¹ DUDÁS (Muhoray) 1905, 89–90. o.; DUDÁS 1906, 85–86. o.; e lehetőség mellett foglalt állást: KISS 1978, 510. o.
- ⁶² ÉRDUJHELYI 1894a, 43. o.; DERCSÉNYI 1946 19–21. o.; STANOJEVIĆ 1982, 128–130. o.
- ⁶³ A vásártérre lásd: ÉRDUJHELYI 1894a, 40–41. o.; GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 231. o.; a plébániatemplom maradványaira lásd: ÉRDUJHELYI 1894a, 43. o.; DERCSÉNYI 1946, 19–21. o.; a földvárra lásd: Dudás Gyula: Bácskai halmok és földvárakról, Archeológiai Értesítő 23(1903) 378. o.
- ⁶⁴ ÉRDUJHELYI 1891a, 103–104. o.; ÉRDUJHELYI 1891b, 669. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 106. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 35–37. o.
- ⁶⁵ Ezt sugallja Pétervárad 1751-es címeres levelében Szent Péter alakja: Laszowski E.: Grb grada Petrovaradina, Vjestnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva 1(1899) 124. o. A címeres levelet újraközölte Laszowski említése nélkül: Robert Paulović: Grb grada Petrovaradina,

Rad Vojvodanskih Muzeja 7(1958) 142–143. o.; a címeres levél értelmezéséhez lásd: MARKOVIĆ 1984, 7. o.

⁶⁶ E lehetőséget SCHAMS 1820, 4. o. vetette fel. A későbbi kutatók közül senki sem fogadta el.

⁶⁷ E lehetőséget is első ízben SCHAMS 1820, 4. o. vetette fel. Elfogadta bizonyos fenntartásokkal: KOWACZ 1890, 11. o.; és az őt kivonatoló N. N.: Petrovaradin várának hadi története rövid kivonatban, Újvidék 1915, 3. o. E szemlélet egyik kései visszhangja: N. N.: Petrovaradin, in: Enciklopedija Leksikografskog Zavoda, 6. kötet, Perfekt-Sindhi, Zagreb, 1962, 30. o.

⁶⁸ E névmagyarázó helyi mondát első ízben SCHAMS 1820, 4. o. jegyezte le. Újraközli: OKRUGLIĆ 1857, 223. o. valamint V. KLAIĆ 1880, 184. o.

⁶⁹ E név olvasatának problémáira lásd: ÉRDUJHELYI 1893, 22. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 33. o.; PAULER 1899, 494. o. 50. jegyzet, WERTNER 1905, 572. o.; DUDÁS (Muhoray) 1905, 87. o.; DUDÁS 1906, 84. o. Töre/Toraj fia Pétert Váradi Péter néven szerepelteti: MARKOVIĆ 1979, 3. o.; és MARKOVIĆ 1984, 4, 7. o. E megnevezés alapja Chronicon Leobienae (GOMBOS 1937–1938, 1. kötet, 268. o.), ahol a comes „Petrus de Waradinum”. Félreértéseket eredményezhet azonban az, hogy Váradi Péternek nevezték azt a XV. század végi kalocsai érseket is, akinek élettörténete nagymértékben kapcsolódott Péterváradhoz (ÉRDUJHELYI 1899, 69–98. o.).

⁷⁰ A merénylet legújabb elemzése: KRISTÓ 1984, 1283–1286. o.

⁷¹ Péter comes életútját bemutatta: ÉRDUJHELYI 1893, 24–28. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 34–36. o.; WERTNER 1905, 571–573. o.; DUDÁS (Muhoray) 1905, 87–90. o.; DUDÁS 1906, 84–86. o.; KRISTÓ 1984, 1285. o.

⁷² WERTNER 1905, 572. o.

⁷³ E lehetőség mellett foglalt állást: ÉRDUJHELYI 1894a, 33, 38. o.; IVÁNYI 1889–1907, 3. kötet, 84. o.; A „várad” helynév eredetét, jelentését összefoglalta KISS 1978, 510. o.

⁷⁴ THEINER 1859–1860, 1. kötet, 39. o.; WENZEL 1860–1874, 1. kötet, 190. o.

⁷⁵ A hadjáratot elemző történészek a Kinnamosz-leírás homályos pontjai ellenére is arra az álláspontra helyezkedett, hogy Mánuel császár serege Szalánkemén után is a Duna jobb, szerémségi partján vonult észak felé: KALIC-FERJANČIĆ-RADOŠEVIĆ-MAKSIMOVIĆ 1971, 68. o. 169. jegyzet, KRISTÓ 1984, 1225. o. E felfogással ellentétben NAGY 1987, 26. o. 10. jegyzet szerint a bizánci sereg a Tisza-torkolatnál a Dunán átkelt, és a bácskai oldalon nyomult előre. Ennek az értelmezésnek azonban több gyöngéje is van.

- ⁷⁶ A leírás készítője Petrikon előtt egyetlenegy szerémségi helység nevét sem jegyezte fel: MORAVCSIK 1984, 219. o.
- ⁷⁷ V. KLAIC 1880, 185. o.
- ⁷⁸ ÉRDUJHELYI 1891a, 103–104. o.; ÉRDUJHELYI 1891b, 669–670. o.
- ⁷⁹ V. KLAIC 1899–1920, 1. kötet, 166. o.
- ⁸⁰ ÉRDUJHELYI 1891b, 669–670. o.; ÉRDUJHELYI 1894b, 39–50. o.
- ⁸¹ KRISTÓ 1984, 1286. o.
- ⁸² ÉRDUJHELYI 1894a, 35. o.; Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában. (1038–1301). in: A magyar nemzet története, szerk.: Szilágyi Sándor, 2. kötet, Budapest 1896, 421. o.; PAULER 1899, 50. o.
- ⁸³ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 28. o.
- ⁸⁴ Így foglalt állást a közelmúltban: KRISTÓ 1984, 1286. o.
- ⁸⁵ Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék, 1. kötet, Budapest 1880, 372–373. o.
- ⁸⁶ V. KLAIC 1880, 185. o.
- ⁸⁷ RÓKAY 1975, 105–110. o.
- ⁸⁸ THEINER 1859–1860, 1. kötet, 39. o.; WENZEL 1860–1874, 1. kötet, 190. o.
- ⁸⁹ Margit élettörténetét elemezte Wertner Mór: Margit császárné fiai, Századok 1903, 593–595. o.
- ⁹⁰ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 29. o.
- ⁹¹ ÉRDUJHELYI 1893, 107. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 38. o.; véleménye szerint e palota eredetileg Töre/Toraj fia Péteré volt, és csak akkor lett királyi, amikor a comes birtokai a koronára háramlottak. Ugyanígy foglalt állást: PAULER 1899, 494. o. 50. jegyzet.
- ⁹² E megnevezés első ízben csak 1522-ben tűnik fel: CSÁNKI 1890–1913, 141. o.; Szabó István: Bács, Bodrog és Csongrád megyék dézsmalajstromai 1522-ből, Budapest 1954, 44. o. A két település könnyebb megkülönböztetése érdekében e helynév a XIII–XV. századi állapotok leírására is használható. E gyakorlat első példája: ÉRDUJHELYI 1891a, 102. o.
- ⁹³ SZABO 1920, 152. o.; MODESTIN 1928, 336. o.; DEROKO 1964, 14. o.; Gerő László: Történelmi városok, Budapest 1978, 130. o.
- ⁹⁴ Wertner Mór: Margit császárné... 595. o.
- ⁹⁵ RÓKAY 1975, 110. o.
- ⁹⁶ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 28. o.
- ⁹⁷ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 115. o.
- ⁹⁸ Életútját új oldalról közelíti meg: DUBY 1979.
- ⁹⁹ A ciszterci rend alapítását, történetét, szellemét igen sok kutató elemezte.

- Néhány újabb összefoglalás: BRAUNFELS 1978, 11–152. o.; DUBY 1979; BADSTÜBNER 1980, 140–217. o.; ZARNECKI 1986, 67–83. o.; magyar nyelven legrészletesebben: BÉKEFI é.n. 3–24. o.
- ¹⁰⁰ A ciszterciek magyarországi tevékenységét részletesen elemezte BÉKEFI é. n. 3–114. o.; KALÁSZ 1942–1943; és a közelmúltban HERVAY 1984.
- ¹⁰¹ IV. Béla politikáját a közelmúltban részletesen elemezte, és az idevonatkozó bibliográfiát összeállította: Rákos István: IV Béla birtokrestaurációs politikája, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Historica 47(1974) 9–21. o.; valamint KRISTÓ 1984, 1374–1381. o.
- ¹⁰² HERVAY 1984, 31–34. o.
- ¹⁰³ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 155. o.
- ¹⁰⁴ GOMBOS 1937–1938, 1. kötet, 268. o. – e forrás hitelességét fogadja el: HERVAY 1984, 133. o.
- ¹⁰⁵ Ezeket felsorolta PATAKI 1942, 22. o.
- ¹⁰⁶ A monostor történetét összefoglalta HERVAY 1984, 159–171. o. – a korábbi szakirodalom felsorolásával.
- ¹⁰⁷ KALÁSZ 1932, 10–11. o.; elfogadja e vélekedést VALTER 1985, 563. o.
- ¹⁰⁸ THEINER 1859–1860, 1. kötet, 137. o.;
- ¹⁰⁹ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27. o.
- ¹¹⁰ FEJÉR 1829–1844, 4/1. kötet, 46. o.; THEINER 1863–1875, 1. kötet, 534. o.; WENZEL 1874, 1. kötet, 53, 98. o.
- ¹¹¹ BÉKEFI 1891, 18–19. o.; AUBERT 1947, 1. kötet, 91–93. o.
- ¹¹² Ezen apátság történetét összefoglalta TURKOVIĆ 1936, 59–61. o.; ŠEPER 1956, 382. o.; HERVAY 1984, 101–103. o.
- ¹¹³ Köszönettel tartozom dr. Hervay L. Ferencnek, hogy erre felhívta figyelmemet.
- ¹¹⁴ A pápai legátus tevékenységét összefoglalta: FRAKNÓI 1902, 1. kötet, 53–56. o.; újabban KRISTÓ 1984, 1361–1366. o.
- ¹¹⁵ HERVAY 1984, 31. o.
- ¹¹⁶ FRAKNÓI 1902, 1. kötet, 56. o.
- ¹¹⁷ PATAKI 1942, 22. o., 10. jegyzet.
- ¹¹⁸ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27–31. o.; újraközli HERVAY 1984, 134–135. o. Az alapítólevél kivonatolt, valamint teljes szövegű közléseinek jegyzékét összeállította: Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, 1. kötet, Budapest 1923, 191. o.
- ¹¹⁹ Országos Levéltár, Budapest, D1. 216.
- ¹²⁰ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 28. o.

- ¹²¹ RUPP 1876, 27–28. o.; ÉRDUJHELYI 1891a, 101. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 99. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 36. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 195. o.
- ¹²² Részletesen szolt e felfogásról: Dobozy Hajnalka: Királynéink az Árpád- és Anjou-korban, Szeged 1934, 39–40. o.
- ¹²³ BÉKEFI 1891, 1. kötet, 217. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 98–99. o.; PATAKI, 1942, 21. o.
- ¹²⁴ BÉKEFI 1891, 1. kötet, 217. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 92–98. o.; HERVAY 1984, 142. o.; Gertrúd királyné síremlékét az ásátási leletek alapján rekonstruálta: GEREVICH 1977, 179–185. o.; a síremlék építésének időpontjára lásd: MAROSI 1985, 557–558. o.
- ¹²⁵ PATAKI 1942, 24–26. o.
- ¹²⁶ KALÁSZ 1942–1943, 66. o.
- ¹²⁷ RÓKAY 1975, 105. o.
- ¹²⁸ ... ipsum locum, ubi monasterium est constructum, ... WENZEL 1860–1874, 7. kötet 28. o.
- ¹²⁹ Egy-egy templom évtizedekig elhúzódo építéstörténetére több jó példát hoz MAROSI 1984, 125. oldalon levő táblázat.
- ¹³⁰ A monostortemplom patrocíniumára vonatkozó első adatok csak 1477-ből, 1484-ből és 1492-ből származnak: CSÁNKI 1890–1913, 2. kötet, 236. o.; JERNEY 1885, 110. o.; HERVAY 1984, 138. o.; THEINER 1863–1875, 1. kötet, 534. o. A patrocínium ennek ellenére sem lehet kétséges, mert a ciszterci monostortemplomok óriási többsége Szűz Máriának volt szentelve: MUSSBACHER 1977, 165. o.
- ¹³¹ A kolostornégyszög felépítésére, az egyes helyiségek funkcióira lásd: AUBERT 1947, 2. kötet, 1/a o.; DIMIER 1962, 45. o.; BRAUNFELS 1978, 39–45, 54. o.; SCHNEIDER 1977, 68–73. o.; HERVAY 1984, 235. o.
- ¹³² HERVAY 1984, 133. o.
- ¹³³ Az érsek életútját a közelmúltban bemutatta: KRISTÓ 1984, 1339, 1341, 1348 stb. o.
- ¹³⁴ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 124–125, 134, 152. o.
- ¹³⁵ Marchia nevét elemezte: GYÖRFFY 1952–1953, 1. rész, 338–340. o.; továbbá N. KLAIĆ 1983, 29–32. o.
- ¹³⁶ CSÁNKI 1890–1913, 2. kötet, 178, 236–237. o.; HELLER – NEHRING 1973, 141. o.
- ¹³⁷ Köszönettel tartozom dr. Marosi Ernőnek, hogy e szempontra felhívta figyelmemet.
- ¹³⁸ Glossarium mediae et infimae latinitatis, conditum a Carolo du Fresne do-

- mino du Cange (...) editio nova (...) a Léopold Favre, 5. kötet, Niort 1885, 512. o.; *Mediae latinitatis lexicon minus*, composuit J. F. Niermeyer, Fasciculi 7–11, laboratio-vaccaricius, Leiden 1959–1964, 704. o.
- ¹³⁹ *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, condidit Antonius Bartal, Lipsiae 1901, 428. o.
- ¹⁴⁰ A várhegy sziklájának alapanyaga egyesek szerint pala: KOWACZ 1890, 5–6. o.; Boško Petrović – Živan Milisavac: Novi Sad, 3. kiadás, Novi Sad 1987, 9. o. Mások szerint serpentin: N. N.: Pétervárad, in: Révay nagy lexikona, 15. kötet, Otto-Racine, Budapest 1922, 387. o.
- ¹⁴¹ GYÖRFFY (1963–1987) 1. kötet, 756. o. E kutató azonban nem figyelt fel arra, hogy a citeaux-i apát előtt már két magyar egyháztörténész is összekapcsolta Bélapátfalvát a kunokkal: *acta et decreta synodi diocesanæ Strigonenſis auctoritate Petri Pazmany (...)*, Posonii 1629, 104. o.; kiadta: PÉTERFFY 1742, 2. kötet, 275. o.
- ¹⁴² Pázmány Péter megállapításaira támaszkodva Ipolyi Arnold elemezte részletesen Bélháromkút és a kunok kapcsolatát: A kunok bélháromkúti más-ként apátfalvi apátsága és XIII. századi egyházának leírása, *Archaeológiai Közlemények*, VI. kötet (Új folyam: IV. kötet) (1866) 18. o. Köszönettel tartozom dr. Pálóczi Horváth Andrásnak, hogy erre az adatra felhívta figyelmemet.
- ¹⁴³ Elterjedését nagyban elősegítette, hogy BÉKEFI é. n. 12. o.; elfogadta hitelességét. Erősen hangsúlyozza e kapcsolatot KALÁSZ 1942–1943, 18. o.; is.
- ¹⁴⁴ GYÁRFÁS 1873, 420. o.
- ¹⁴⁵ Szerém vármegye kialakulását, és a szerémi püspökség XIII. század eleji újr alapítását elemezte: GYÖRFFY 1952–1953, 1. rész 340–343. o. 2. rész 94–95. o.
- ¹⁴⁶ ÉRDUJHELYI 1891a, 153–154. o.
- ¹⁴⁷ THEINER 1859–1860, 2. kötet, 253, 268. o. – ezekre utalt ÉRDUJHELYI 1891a, 153–154. o. További példák: LUKCSICS 1931–1938, 2. kötet, 269, 330. o.
- ¹⁴⁸ Az újabb szakirodalomban legtöbb ilyen hibát tartalmaz: TURKOVIĆ 1936, 64, 65. o.
- ¹⁴⁹ GYÖRFFY 1952–1953, 1. rész 338–343, 2. rész 87–95. o. Eredményeit elfogadja: N. KLAIC 1983, 29–32. o.
- ¹⁵⁰ ÉRDUJHELYI 1891a, 99–106, 147–159. o.; ÉRDUJHELYI 1891b, 669–670. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 14–32. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 99–125. o.; ÉRDUJHELYI 1894a 33–88. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 195–197. o.

- ¹⁵¹ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27–31. o.
- ¹⁵² Ezen olvasat első ízben ÉRDUJHELYI 1891a, 100. oldalon tűnik fel.
- ¹⁵³ A XIII. századi állattartást a közelmúltban áttekintette: KRISTÓ 1984, 126–131. o.
- ¹⁵⁴ KÓSZEGHY 1893, 26. o.
- ¹⁵⁵ KISS – KATONA 1976, 141. o.
- ¹⁵⁶ A várkápolnákról részletesen értekezett: Otto Piper: Burgenkunde, München 1912, 531–540. o.; a várban álló templomok és a várkápolnák közti különbségeket elemezte a közelmúltban Gerhard Streich: Burg und Kirche während des deutschen Mittelalters. Untersuchungen zur Sakraltopographie von Pfalzen, Burgen und Herrnsitzen, Vorträge und Forschungen 29, Sigmaringen 1984, 20–24, 481–483. o.; a magyarországi régebbi várkutatásban részletesen szólt a várakban álló templomokról, illetve kápolnákról Könyöki József: középkori várak, különös tekintettel Magyarországra, Budapest 1905, 84–87, 169–170. o. Az újabb várkutatás azonban nem szentel kellő figyelmet a védőfalakon belül lévő kápolna, illetve templom közti különbségeknek. Gerő László például első vártörténeti összefoglalásában (Magyarországi várépítézet, Budapest 1955) külön nem elemzi az egyházi épületeket, hanem csak egy-egy vár elemzésekor utal pl. a várkápolnára – lásd pl. a 162. oldalon a lékai (Lockenhaus, Auszt.) vár jellemzését. Ugyanó második összefoglaló művében (Magyar várak, Budapest 1968, 71. o.) csak a vártemplomot említette, harmadik munkájában (GERŐ 1975, 21. o.) pedig csak a várkápolna szerepel. Valamivel jobb kiindulópontnak tekinthető Csorba Csaba megközelítése. Erődített és várra alakított kolostorok Dél-Dunántúl török kori végvári rendszerében, Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 5(1974) 13. o.; e két épülettípus közti különbséget azonban ő sem elemezte. A régebbi jugoszláviai szakirodalomban csak futólag érintette e kérdést SZABO 1920, 34–35. o.; jól körvonalazta e problémát Drago Miletić – Marina Valjato-Fabris: Kapela sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu, Zagreb 1987, 7. o.
- ¹⁵⁷ Lásd például az egri, esztergomi, győri, gyulafehérvári (Alba Iulia, Rom.), kalocsai, nagyváradi (Oradea, Rom.), pécsváradi, gyórszentmártoni (pannonhalmi) stb. várat: GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 365, 687. o.; 2. kötet, 156, 259, 431, 599, 626–633. o.; 3. kötet, 87. o.
- ¹⁵⁸ ÉRDUJHELYI 1891a, 100. o.
- ¹⁵⁹ E mocsár és a rajta átfolyó Duna-holtág neve SCHAMS 1820, 30. o.; valamint a XIX. századi katonai térképek szerint „tenger”. Millisavcsevich A.: Peterwardeiner Situations-Plan (...) é. n. (1794?) fotómásolata a budapesti

Hadtörténelmi Intézet Térképtárában (: a továbbiakban HIT :); Alexander Kociczka: Plan der Festung Peterwardein u. koen, Freistadt Neusatz mit der naechsten Umgebung, 1845, fotómásolata a HIT-ben, N. N.: Plan der Umgebung von Peterwardein und Neusatz, é. n. (1847?) fotómásolata a HIT-ben, Langh Ferdinand: Plan der Festung Peterwardein und der umliegenden Umgebungen, 1848, fotómásolata a HIT-ben, August Brosch – Carl Bakonyi: Plan der Umgebung von Peterwardein, 1867–68, fotómásolata a HIT-ben. E térképen a Duna-holtág másik neve „Aranka”. Feltételezhető, hogy e mocsarat már a középkorban is tengernek hívták. 1526 után ugyanis Péterváradnak egyáltalán nem, vagy csak igen csekély számban volt magyar lakossága: SCHMIDT 1939, 165. o.; SCHMIDT 1941, 362, 364. o.; Velja Milosavljević: Novi Sad oko 1716 godine, Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu 6(1933) 193–196. o.; ZIROJEVIĆ 1976, 102–104. o. A fenti feltételezésnek a nyelvészeti adatok nem mondanak ellent: MNyTESz, 3. kötet, Budapest, 1976, 888. o.

¹⁶⁰ Lásd a 159. jegyzetben felsorolt térképeket.

¹⁶¹ SCHAMS 1820, 57–59. o.; OKRUGLIĆ 1881, 3–7. o.; Vera Milutinović: Kult vezan za crkvu na Tekijama, Rad Vojvođanskih Muzeja, 5(1956) 41–46. o.

¹⁶² SCHAMS 1820, 57. o.; OKRUGLIĆ 1881, 4–6. o.

¹⁶³ A csatát a közelmúltban részletesen leírta: SZAKÁLY 1986, 158–160. o.

¹⁶⁴ MUSSBACHER 1977, 165–181. o.

¹⁶⁵ Lásd a 130. jegyzetet.

¹⁶⁶ Elfogadja az azonosítást: SCHMIDT 1939, 167. o.; PATAKI 1942, 22. o.

¹⁶⁷ ÉRDUJHELYI 1892, 16. o.

¹⁶⁸ RUPP 1876, 29. o.

¹⁶⁹ BÉKEFI 1891, 28–114. o.; BRAUNFELS 1978, 39–43, 111–129. o.; BADSTÜBNER 1980, 140–144. o.; ZARNECKI 1986, 67–77. o.

¹⁷⁰ ÉRDUJHELYI 1893, 117. o.

¹⁷¹ ÉRDUJHELYI 1894a 45. o.

¹⁷² ÉRDUJHELYI 1899, 195. o.

¹⁷³ A kutatás figyelmét e forrásra ÉRDUJHELYI 1899, 195. o.; 1. jegyzet, hívta fel. Nála azonban – feltehetően egy nyomdahiba eredményeként – az 1344-es helyett az 1390-es évszám olvasható. A kérvényt első ízben publikálta: SMIČIKLAS 1904–1914, 11. kötet, 162–163. o.; majd kivonatolta BOSSÁNYI 1916, 1. kötet, 1. rész, 82–84. o. Részletesen elemzi ezt az adatot PATAKI 1942, 37. o. Nála azonban egy tollhiba folytán a kérelmező nem Kaboli László, hanem Buondelmonte János, aki 1424–1431 között volt érseki adminiszt-

- rátor, 1431–1448 közt pedig érsek. (A kalocsai érsekek sematizmusát újrakö-
zölte: Winkler Pál: A kalocsai és bácsi érsekség, történeti összefoglalás, Ka-
locsa 1926, 54–57. o.)
- ¹⁷⁴ KRISTÓ 1984, 1439. o.
- ¹⁷⁵ KATONA 1779–1817, 6. kötet, 92. o.
- ¹⁷⁶ PATAKI 1942, 25–26. o.
- ¹⁷⁷ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 227, 305. o.
- ¹⁷⁸ ÉRDUJHELYI 1894a 36. o.
- ¹⁷⁹ ÉRDUJHELYI 1894b.
- ¹⁸⁰ Melchior Erdujhelyi: Geschichte der Stadt Neusatz, Neusatz 1895.
- ¹⁸¹ SZABO 1920, 150. o.
- ¹⁸² Erre első ízben utalt GLASER 1933, 58, 60, 69. o.
- ¹⁸³ SZABO 1920, 153. o. szerint a rajzoló S. Schmalkalder – ez azonban nyilván-
valóan téves megállapítás. Az iniciálét nem tudta feloldani: GLASER 1933,
60, 69. o.
- ¹⁸⁴ Jelzete: Hfk/L. a. 148. 2.
- ¹⁸⁵ Jelzete: Hfk/XXVII. fo. 6.
- ¹⁸⁶ Jelzete: Hfk/L. a. 150.
- ¹⁸⁷ Felirata: Abriß der kaiserlich(en) Armee wie selbe den 20/10 Julii bey Peter-
wardein gestanden. a(nn)o 1688.
- ¹⁸⁸ GLASER 1933, 60. o.
- ¹⁸⁹ SZAKÁLY 1986, 85. o.
- ¹⁹⁰ SCHMIDT 1933, 179. o.; SCHMIDT–BOŠKOVIĆ 1939, 303. o.; 1. kép.
- ¹⁹¹ Az alaprajzot Ferdinand Gobert Aspremont császári altábornagy küldte el
az Udvari Haditanácsnak (SCHMIDT 1933, 180. o.). Mégsem szabad arra kö-
vetkeztetni, hogy a felmérést végző hadmérnök az ő törzsének tisztje lett
volna. Az altábornagy ugyanis a térkép elkészülése előtti hónapokban több-
ször is kért Bécsből térképészt, így valószínű, hogy ilyen tisztje nem volt.
- ¹⁹² A templom tájolását ma még nem lehet pontosan meghatározni – e kérdés
csak régészeti feltárás segítségével oldható meg. Az 1688-as térképekre nem
jelölték be az égtájakat, és a felmérések a tereppontok alapján sem tájolha-
tók pontosan. A Duna a folyamszabályozás előtt a várhegy közelében két
nagy kanyart írt le, a szikla alatt nagyjából északkeleti irányban folyt (lásd a
XVII. századi térképek nem érzékeltetik kellő mértékben, így csak sejthető, hogy a
monostor templom szentélye kelet felé mutatott. A könnyebb tájékozódás vé-
gett a templomot keleteltnek tekintem.

- ¹⁹³ E kötött rendszer számos XIII. századi templomon megfigyelhető, különösen a cisztercieknél gyakori: ENTZ 1963, 121. o.; MAROSI 1984, XXXIII–XXXIV. tábla.
- ¹⁹⁴ Lásd erre: AUBERT 1947, 1. kötet, 351–358. o.
- ¹⁹⁵ A falak, illetve a tetőszerkezet magasságára a XVII. század végi alaprajzok semmilyen támpontot sem nyújtanak, így ezeket rekonstruálnom kellett. A kerci templom arányait vettem alapul: ENTZ 1963, 1, 4, 9. kép.
- ^{195a} A szerkezeti vázlatot MAROSI 1984, XXXIII–XXXIV. tábla alapján terveztem meg. Köszönettel tartozom Dukay Bernadette-nek, hogy e szerkezeti vázlatot és a két rekonstrukciós rajzot számomra elkészítette.
- ¹⁹⁶ AUBERT 1947, 1. kötet, 151–381. o.; DIMIER 1962, 17–42. o.; BICKEL 1977, 231–237. o.; BRAUNFELS 1978, 136–152. o.; BADSTÜBNER 1980, 150–217. o.; ZARNECKI 1986, 67–83. o.
- ¹⁹⁷ AUBERT 1947, 1. kötet, 196–202. o.
- ¹⁹⁸ AUBERT 1947, 1. kötet, 197, 198. o.
- ¹⁹⁹ E típusmeghatározást a magyarországi kutatásban elsőként MAROSI 1984, 163. o., alkalmazta.
- ²⁰⁰ ENTZ 1963, 132–141. o.; MAROSI 1984, 126, 162–164. o.; A Morimond II. alaprajzi rendszer DÁVID 1974, 32–33. o. szerint a ciszterciek magyarországi rendtartományában először Egresen (Igris, Rom.) jelent meg. MAROSI 1984, 242. o. 785. jegyzetben joggal mutatott rá arra, hogy e vélekedés időrendi okok miatt megérkérdőjelezhető.
- ²⁰¹ ENTZ 1963, 139–141. o.
- ²⁰² MAROSI 1984, 126, 163. o.
- ²⁰³ Alida Fabini – Hermann Fabini: Kirchenburgen in Siebenbürgen, Leipzig 1985, 63–65. o.
- ²⁰⁴ PATAKI 1942, 35. o.
- ²⁰⁵ MAROSI 1984, 163. o.
- ²⁰⁶ MAROSI 1984, 162. o.
- ²⁰⁷ AUBERT 1947, 1. kötet, 197. o.
- ²⁰⁸ A kerci oszlopfők ornamentikáját elemezve jutott erre a következtetésre MAROSI 1984, 119. o.
- ²⁰⁹ AUBERT 1947, 361–377. o.
- ²¹⁰ KISS – KATONA 1971, 141, 162. o.
- ²¹¹ ENTZ 1963, 141–146. o.; MAROSI 1984, 163. o.
- ²¹² A templom XIII. századi bővítésére lásd: NAGY 1987, 15–16. o.
- ²¹³ MAROSI 1984, 123. o.

- ²¹⁴ A palatium meghatározását lásd: Otto Piper: Burgenkunde... 415–505. oldalon.
- ²¹⁵ BRAUNFELS 1978, 13–14, 39–43. o.
- ²¹⁶ Flaran, Frontfroide, Obazine, Pontigny, Silvancane, Le Thoronet stb. AUBERT 1947, 1. kötet, 113, 115, 120, 130–131, 124, 125. o.
- ²¹⁷ BRAUNFELS 1978, 118–123. o.
- ²¹⁸ A kolostornégyyszögre, valamint a benne lévő helyiségek elosztására és rendeltetésére lásd: AUBERT 1947, 2. kötet, 1/a oldal, DIMIER 1962, 45. o.; BRAUNFELS 1978, 124. o., 54. ábra; HERVAY 1984, 235. o.
- ²¹⁹ AUBERT 1947, 2. kötet, 4–23. o.
- ²²⁰ A pásztói monostort feltárta: Valter Ilona: A pásztói monostor feltárása, Communicationes Archeologicae Hungariae 1982, 167–203. o. és különösen a 37. kép.
- ²²¹ ZICHY, 4. kötet, 121. o.
- ²²² AUBERT 1947, 2. kötet, 51–70. o.; BRAUNFELS 1978, 16. o.
- ²²³ Köszönettel tartozom dr. Kubinyi Andrásnak, hogy erre a szempontra felhívta a figyelmemet.
- ²²⁴ AUBERT 1947, 2. kötet, 1/a, 122–123. o.; DIMIER 1962, 45. o.; BRAUNFELS 1978, 123–124. o. 54. ábra.
- ²²⁵ A conversusok életét bemutatja: BÉKEFI é.n. 13. o.; ÉRDUJHELYI 1903, 19. o.; KALÁSZ 1932, 20–21, 26–27 o.; KALÁSZ 1942–1943, 11–12. o.; PATAKI 1942, 33. o. 68. jegyzet, SCHNEIDER 1977, 68. o.; BRAUNFELS 1978, 128–129. o.; BADSTÜBNER 1980, 142. o. a bélakúti/péterváradai conversusok létezésére nincs közvetlen adat: HERVAY 1984, 140. o. A kolostornégy-szög sajátos kiképzése mellett talán egy 1344-es oklevél is utal rájuk, amely szerint a monostornak a várhegyen grangiája volt: ÉRDUJHELYI 1899, 195. o. 1. jegyzet, SMIČIKLAS 1904–1914, 11. kötet, 162–163. o.; BOSSÁNYI 1916, 1. kötet, 2. rész, 83. o.
- ²²⁶ KÓSZEGHY 1893, 26. o.
- ²²⁷ BÉKEFI é. n. 15. o.; BADSTÜBNER 1980, 155. o.
- ²²⁸ KISS-KATONA 1976, 141. o. – Antonio Giovanni da Burgio jelentése.
- ²²⁹ Ezen igényt jól tükrözik a XIII. századi monostortemplomok alaprajzai. Lásd: A magyarországi művészet története, főszerk.: Fülep Lajos, 4., átdolgozott kiadás, Budapest, 1970, 1. kötet, III–V. ábra.
- ²³⁰ Ezekből közül egyet-egyet: SZABO 1920, 151. o.; SCHMIDT 1933, 183. o. Egy közöletlen rézmetszet pedig a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnokában található (leltári száma: T 6248).

- ²³¹ Fényképét közli: SCHMIDT 1933, 189. o.
- ²³² SZAKÁLY 1986, 84–87. o.
- ²³³ Rózsa György: Budapest régi látképei (1493–1800), Budapest 1963, 15–17. o.; Galavics Géza: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet, Budapest 1986, 107–109. o.
- ²³⁴ Szkeptikus volt e metszettípussal szemben már SZABO 1920, 153. o. is.
- ²³⁵ Rózsa György: Budapest... 15. o.; Galavics Géza: Kössünk kardot... 108. o.
- ²³⁶ Balogh Jolán: Varadinum – Várad vára, Művészettörténeti füzetek 13, Budapest 1982, 1. kötet, 51. o., 110. ábra.
- ²³⁷ Balogh Jolán: Varadinum... 2. kötet, 251–252. o.
- ²³⁸ E metszetet közli SZAKÁLY 1986, 87. o.
- ²³⁹ Több ilyen metszetet felsorol: Bubics Zsigmond: Magyarországi várak és városoknak a M. N. Múzeum könyvtárában létező fa- és rézmetszetei, Budapest 1880, 52–54. o.; ilyen metszetet közöl SZAKÁLY 1986, 98. o.
- ²⁴⁰ Rózsa György: Budapest... 15–17. o.
- ²⁴¹ Közöletlen, fotómásolata a HIT-ben, lelt. száma H IIIc 101/1
- ²⁴² Bojničić (Ivan): Putovanje carskoga poslanstva u Carigrad g. 1608, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva 12(1910) 205–226. o.
- ²⁴³ Köszönettel tartozom dr. Ritoókné Szalay Ágnesnek (MTA Központi Könyvtár, Kézirattár) és Borsa Ivánnak, Nagy Lászlónak (OSZK, Régi Kéziratok és Nyomtatványok Tára), hogy e kézirat 1944 utáni sorsát megpróbálták kideríteni.
- ²⁴⁴ E felosztás nyomai már felfedezhetők a következő művekben: ÉRDUJHELYI 1891a, 99–106, 147–159. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 14–32. o.
- ²⁴⁵ PATAKI 1942, 35. o.
- ²⁴⁶ A várépítésre alkalmas helyekről általában lásd: Otto Piper: Burgendkunde ... 7–10. o.; Pétervárad stratégiai jelentőségét hangsúlyozza: SCHAMS 1820, 1–2. o.; Frölich Róbert: Acumincum vidéke és a római limes, Archaelógiai Értesítő 12(1892) 37. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 16. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 45. o.; SZABO 1920, 152. o.; MARKOVIĆ 1984, 3. o.
- ²⁴⁷ E fogalmat Csorba Csaba definiálta: Erődített és várrá alakított monostorok ... 13. o.
- ²⁴⁸ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 227. o.
- ²⁴⁹ BÉKEFI 1891, 73. o.; BÉKEFI é. n. 13. o.; ÉRDUJHELYI 1903, 17. o.; KALÁSZ 1942–1943, 72–82. o.; AUBERT 1947, 84. o.; BRAUNFELS 1978, 300. o.; BADSTÜBNER 1980, 141. o.

- ²⁵⁰ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 305. o.
- ²⁵¹ E magyarázatot vetette fel: ÉRDUJHELYI 1899, 195. o.
- ²⁵² PATAKI 1942, 25–26. o.
- ²⁵³ A névváltás okait elemezte: Györffy György: Budapest története az Árpád-korban, in: Budapest története I., Budapest története az óskortól az Árpád-kor végéig, szerk.: Gerevich László, Budapest 1973, 297–298. o.
- ²⁵⁴ HERVAY 1984, 113–119. o.; a régebbi szakirodalom felsorolásával. Újabb építészettörténeti művek: ENTZ 1963, 121–147. o.; Marosi Ernő: Einflüsse der regensburger Frühgotik auf Ungarn und Siebenbürgen, in: Beiträge zur siebenbürgischen Kunstgeschichte und Denkmalpflege, szerk.: Christoph Machat, München 1983, 13–22. o.; Marius Tataru: Kerz und die mitteleuropäische Zisterzienserarchitektur, in: Beiträge ... 23–33. o.; Christoph Machat: Über den rheinischen Charakter der Kerzer Zisterzienserbauten, in: Beiträge ... 34–40. o.; MAROSI 1984, 126. o.
- ²⁵⁵ Gjuro Szabo: Samostan cistercita u Zagrebu, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva 13(1911) 238–245. o.; Franjo Buntak: Župna crkva Sv. Marije u Zagrebu, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva 17(1936) 37. o.; TURKOVIĆ 1936, 68–75. o.; Székely Ottokár: A ciszterci apácák Magyarországon. Különlenyomat a Ciszterci Rend Budapesti Szent Imre-gimnáziumának 1941–42. évi évkönyvéből, Budapest 1942, 23–24. o.; ŠEPER 1956, 382–383. o.; HERVAY 1984, 200–207. o.
- ²⁵⁶ Komplex módon elemezte e monostor történetét, építéstörténetét Valter Ilona: Előzetes beszámoló a szentgotthárdi ciszterci monostor ásatásáról, Archeológiai Értesítő 102(1975) 88–100. o.; VALTER 1985, 563–571. o.
- ²⁵⁷ LAKATOS 1911, TURKOVIĆ 1936, 33–51. o.; HERVAY 1984, 181–191. o.; – a régebbi szakirodalom felsorolásával. Újabb építészettörténeti összefoglalások: Zorislav Horvat: Topusko – pokušaj rekonstrukcije tlocrta. Peristil 10–11 (1967–68) 5–16. o.; A. HORVAT 1980, 75. o.; Andjela Horvat: Spuren ... 241–242. o.
- ²⁵⁸ Ennek a lehetőségét vetette fel szíves szóbeli közlésében Hervay L. Ferenc.
- ²⁵⁹ A szentgotthárdi monostor környékének topográfiai felmérését, valamint egy erődítéseket ábrázoló XVII. századi metszetet közölt: Zlinszkykné Sternegg Mária: Adatok a szentgotthárdi volt ciszterci monostor építéstörténetéhez, Savaria 3(1965) 2, 4. kép. Ezek az erődítmények azonban csak a török elleni végvári harcok során épültek. Köszönettel tartozom Valter Ilonának, hogy e falak értelmezésében segítséget nyújtott.
- ²⁶⁰ A monostort kerítő falak korát vizsgálja: Milan Kruhek – Zorislav Horvat:

- Utvrdé Banske Krajine od Karlovca do Siska. In: Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 10(1985), Zagreb 1986, 164–167. o.
- ²⁶¹ HERVAY 1984, 90–97. o. – a régebbi szakirodalom felsorolásával. Újabb építészettörténi összefoglalások: DÁVID 1974, 31–33. o. – kritikája MAROSI 1984, 242. o. 785. jegyzet.
- ²⁶² Szentpétery Imre: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, 2. kötet, Budapest 1938, 573. o.; magyar fordítása: *A tatárjárás emlékezete, válogatta és szerkesztette: Katona Tamás*, Budapest 1981, 143. o.
- ²⁶³ KALÁSZ 1942–1943, térképmelléklete szerint e sziget a Száva medrében volt. N. KLAIC 1986, 195. o. 22. jegyzet szerint a Szent László-sziget az Una folyóban keresendő, és az ott felépült torony volt a bihaći vár elődje.
- ²⁶⁴ BÉKEFI 1891, 3–24. o.; KALÁSZ 1942–1943, 7–51. o.; BRAUNFELS 1978, 111–123. o.; DUBY 1979, BADSTÜBNER 1980, 140–144. o.; ZARNECKI 1986, 67–82. o.
- ²⁶⁵ BÉKEFI é. n. 14. o.
- ²⁶⁶ KALÁSZ 1932, 121. o.; KALÁSZ 1942–1943, 64–67. o.
- ²⁶⁷ PATAKI 1942, 24–26. o.
- ²⁶⁸ BOŽIĆ–ĆIRKOVIĆ–EKMEČIĆ–DEDIJER 1973, 50–54. o. – az idevonatkozó részeket Sima Ćirković írta. Uő.: *Unutrašnje i spoljne krize u vreme Nemanjinih naslednika*, in: Ćirković (szerk.) 1981, 266–268. o.; SZÁNTÓ 1983, 399–400. o.; Kristó 1984, 1258, 126–1263. o.; Georg Stadtmüller: *Ungarns Balkan-Politik im zwölften und dreizehnten Jahrhundert*, in: *Überlieferung und Auftrag, Festschrift für Michael de Ferdinandy zum sechzigsten Geburtstag 5. Oktober 1972*, Wiesbaden 1972, 603–610. o.
- ²⁶⁹ A Száva–Duna vonaltól délre eső területek XIII. századi etnikai viszonyaira lásd: BOŽIĆ–ĆIRKOVIĆ–EKMEČIĆ–DEDIJER 1973, 48–54. o.; a bogumilizmusnak könyvtárnyi szakirodalma van. Csak három olyan, nemrég megjelent munkára utalok, amelyek végkövetkeztetései igen eltérőek: Jaroslav Šidak: *Studije o crkvi bosanskoj i bogumilstvu*, Zagreb 1975, Franjo Šanjek: *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualisticki pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975, DRAGOJLOVIĆ 1987. A Havasalföld XII–XIII. századi etnikai viszonyaira lásd: Makkai László: A milkói (kún) püspökség és népei, Debrecen 1936, uő.: *Az északi románság bevándorlása és megtelepedése*, in: *A románok története*, szerk.: Gáldi László – Makkai László,

- H. é. n., 36–48, 57–64. o.; Ioan Ferent: A kunok és püspökségük, Budapest 1981, Rásonyi László: Hidak a Dunán, Budapest 1981, 106–163. o.
- ²⁷⁰ FRAKNÓI 1901, 39–42. o.; SZÁNTÓ 1983, 399. o.
- ²⁷¹ FEJÉR 1829–1844, 2. kötet, 408–409. o.; SZÁNTÓ 1983, 399. o.; DRAGOJ-LOVIĆ 1987, 55–72. o.
- ²⁷² Hangsúlyozza ezt a Havasalfölddel kapcsolatban: MAROSI 1984, 171–174. o.
- ²⁷³ BÉKEFI 1891, 86. o.; BÉKEFI é. n. 12. o.
- ²⁷⁴ Áldásy Antal: Szent Bernát élete és működése, különlenyomat a „Magyar Sion” 1894. évi évfolyamából, Esztergom 1894, 126. o.; M. D. Lambert: Medieval Heresy. Popular Movements from Bogomil to Hus, Edvard Arnold 1977, 62. o.
- ²⁷⁵ A. Schneider: Kolonisation und Mission im Osten, in: SCHNEIDER – WIENAND ET ALIA (szerk.) 1977, 75. o.
- ²⁷⁶ E vélekedés kialakulását lásd a 123, 124. jegyzetben.
- ²⁷⁷ MÁLYUSZ 1971, 278. o. elemezte a közelmúltban e pert.
- ^{277a} GYÖRFFY 1952–1953, 2. rész, 85–86. o.
- ²⁷⁸ FEJÉR (1829–1844) II. kötet, 457. o.
- ²⁷⁹ Így értelmezi ezen adatot MAROSI 1985, 556. o.
- ²⁸⁰ THEINER 1859–1860, 1. kötet, 27–28. o.; idézi BÉKEFI é. n. 12. o.
- ²⁸¹ THEINER 1859–1860, 1. kötet, 204–205. o.
- ²⁸² BÉKEFI é. n. 8–10. o.; TURKOVIC 1936, 33–51, 59–61, 68–75. o.; ŠEPER 1956, 382–383. o.; HERVAY 1984, 101–103, 110–111, 181–191, 200–207. o.
- ²⁸³ Életútját elemzi: WERTNER 1892, 469–472. o.
- ²⁸⁴ CANIVEZ 1933–1941, 3. kötet, 41–42. o.
- ²⁸⁵ Az Árpád-házi királyok halicsi hadjáratait a közelmúltban elemezte: KRISZTÓ 1984, 1302–1307. o. A halicsi törekvések építészeti vetületeire utalt MAROSI 1984, 137–138. o.
- ²⁸⁶ HERVAY 1984, 41. o.
- ²⁸⁷ WERTNER 1892, 464–473. o.
- ²⁸⁸ WERTNER 1892, 470. o.
- ²⁸⁹ CANIVEZ 1933–1941, 3. kötet 41–42. o.
- ²⁹⁰ WERTNER 1892, 472. o.
- ²⁹¹ E helynévvándorlást első ízben elemezte: ÉRDUJHELYI 1891a, 102–103. o.
- ²⁹² CSÁNKI 1890–1913, 141. o.; Verancsics Antal összes munkái, 2. kötet, közli: Szalay László, Magyar Történelmi Emlékek, 2. osztály, írók, 3. kötet, Pest 1857, 183. o.; Szabó István: Bács, Bodrog és Csongrád megye... 44. o.

- ²⁹³ Részletesen szólt ezekről a visszasságokról a közelmúltban: MAROSI 1985, 555–556. o.
- ²⁹⁴ CANIVEZ 1933–1941, 3. kötet, 143–144 o.; idézi: TURKOVIĆ 1936, 64. o.; HERVAY 1984, 34. o.
- ²⁹⁵ CANIVEZ 1933–1941, 3. kötet, 219. o.
- ²⁹⁶ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27–31. o.
- ²⁹⁷ A XIII. századi városzerű településekről értekezett a közelmúltban: Györfy György: Budapest története... 235–244. o.; Kubinyi András: Anfänge des städtischen Handwerks in Ungarn, in: La formation et le développement des métiers du moyen age (V^e – XIVe siècles), Budapest 1977, 139–153. o.
- ²⁹⁸ Ezt emelte ki PATAKI 1942, 33–34. o.
- ²⁹⁹ PATAKI 1942, 29–31. o.
- ³⁰⁰ A szerémségi középkori szőlőművelésről értekezett a közelmúltban: Andrásfalvy Bertalan: A vörösbor Magyarországon, Néprajzi Értesítő, 39(1957) 57–58. o.; Fügedi Erik: Kapisztránói János csodái. A jegyzőkönyvek társadalomtörténeti tanulságai, Századok 111(1977) 855. o.; Szakály Ferenc: A Közép-Duna menti bortermelés fénykora (a XVI. század derekán), Dunatáj 2(1979)/2, 12–15. o.; Buza János: A Szerémség bora a török időkben, Élet és Tudomány, 42. évf. 47. szám, 1987. XI. 20., 1481–1482. o.
- ³⁰¹ Más Árpád-kori monostorok esetében is ezt figyelte meg: ÉRDUJHELYI 1903, 9. o. Már a XVIII. században elterjedt egy olyan vélekedés, hogy a Szerémségben a római kori szőlőművelés hagyománya átvészelt a népvándorlást. Ilyen elgondolásokat idéz: Sima P. Lazić: Vinogradarstvo i vinarstvo Fruške gore, Novi Sad 1982, 9, 30, 67–68. o.; Elfogadja e vélekedést SCHAMS 1820, 52. o.; az újabb szakirodalomban: Karlo Briza, Dušan Burić et alia: Iz istorije fruškogorskog vinogradarstva, in: 1700 godina vinogradarstva i vinarstva Fruške gore, szerk.: Sima P. Lazić, Novi Sad 1976, 9. o.; ellene érvel: Rapaics Raymund: A magyar gyümölcs, Budapest 1940, 62–66. o.
- ³⁰² KALÁSZ 1932, 95. o.
- ³⁰³ Sima P. Lazić: Vinogradarstvo ... 23–25. o.
- ³⁰⁴ Wenzel Gusztáv: Magyarország mezőgazdaságának története, Budapest 1887, 186. o.
- ³⁰⁵ ÉRDUJHELYI 1903, 10. o.
- ³⁰⁶ Kunszery Géza: Furmint, Magyar Nyelv 62(1966) 90–92. o.
- ³⁰⁷ E vélekedést kidolgozta Gombocz Zoltán: A bor, Magyar Nyelv 2(1906) 148. o., és Karácsonyi János: Furmint, Magyar Nyelv 2(1906) 273–274. o. Elfo-

- gadta ezt az elgondolást Bárczi Géza: *Furmint*, Magyar Nyelv 25(1929) 338. o.; Horpácsi Illés: *Huszárokkelő, Franciavágás*, Magyar Nyelv 51(1955) 67. o. és Balassa Iván: *Furmint*, Magyar Nyelvőr 85(1961) 94–96. o. Kunszery Géza ellenvetéseit igyekeznek a fenti vélekedéssel egyeztetni: MNyTESz 1. kötet, Budapest 1967, 991. o.
- ³⁰⁸ Nagyolaszi történetére lásd: CSÁNKI 1890–1913, 2. kötet, 236. o.; HELLER – NEHRING 1973, 108. o.; KISS 1978, 225–226. o.
- ³⁰⁹ Ómagyar olvasókönyv, összeállította Jakubovich Emil – Pais Dezső, Tudományos gyűjtemény 30, Pécs 1929, 59. o.
- ³¹⁰ MON.VAT. I/1. kötet, 176, 181. o.
- ³¹¹ BÉKEFI 1898, 256. o.
- ³¹² HERVAY 1984, 138. o.; lásd még: Mályusz 1974, 236–237. o.
- ³¹³ Lásd a 173. jegyzetet.
- ³¹⁴ Az egyes monostorok tekintélyének nagyságát pontosan tükrözi az, milyen gyakran vettek részt országos ügyek intézésében. Lásd erre HERVAY 1984, 28–39. o.
- ³¹⁵ 1334: THEINER 1859–1860, 1. kötet, 599. o.; 1354: Áldásy Antal: *Regesták a vatikáni levéltárból*, Budapest 1895, 28. o. 153. sz.; 1357: THEINER 1859–1860, 2. kötet, 32. o.; 1391: MON.VAT. I/3. kötet, 148. o.; 1449: THEINER 1859–1860, 2. kötet, 253. o.; 1454: THEINER 1859–1860, 2. kötet 268. o. Részletesen szólt ezekről az eljárásokról: ÉRDUJHELYI 1891a, 148. o.
- ³¹⁶ GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 230. o.
- ³¹⁷ SEBESTYÉN é.n., 30. o. – az alapul vett írott forrás: FEJÉR 1829–1844, VI/1. kötet 345. o.
- ³¹⁸ SEBESTYÉN é.n. 32. o. – az alapul vett írott forrás: A.O. 1. kötet, 155. o.
- ³¹⁹ SEBESTYÉN é.n. 33. o. – az alapul vett oklevél publikációja: *Hazai oklevéltár 1234–1536*, szerk.: Nagy Imre, Deák Farkas és Nagy Gyula, Budapest 1879, 187. o.
- ³²⁰ SEBESTYÉN é.n. 33. o. – az alapul vett írott forrás: ZICHY 1. kötet, 169–170. o.
- ³²¹ PATAKI 1942, 37. o. – az alapul vett írott forrás: ZICHY 12. kötet, 22–23. o.
- ³²² Pontosán kiderül ez Albert király 1439-es adományleveléből: közli ÉRDUJHELYI 1892, 19. o. 1. jegyzet.
- ³²³ THEINER 1859–1860, 1. kötet, 797. o.; elemzi ezt az adatot PATAKI 1942, 37. o.
- ³²⁴ Utal erre az adatra: ÉRDUJHELYI 1891a, 151. o.; részletesen elemzi: PATAKI 1942, 36. o. 80. jegyzet.

- ³²⁵ A XIV. század első évtizedének eseményeit részletesen leírta: PÓR 1895, 7–56. o. Két új, könnyebben hozzáférhető feldolgozás: Kristó Gyula: A rozgonyi csata. Sorsdöntő történelmi napok 3, Budapest 1978, 7–101. o.; Bertényi Iván: Magyarország az Anjouk korában, Budapest 1987, 27–60. o.
- ³²⁶ Tudomásom szerint csak két kivétel van: PÓR 1895, 9. o.; Kristó Gyula–Makk Ferenc: Károly Róbert emlékezete, Budapest 1988, 15, 62. o. A történetek nagy többsége csak azt szokta megjegyezni, hogy Károly Róbert ezekben az években általában a déli megyékben tartózkodott: Wertner Mavro: Dodatci k itinerariju kralja Karla I, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva 4(1902) 270–271. o.; Elekes Lajos – Lederer Emma – Székely György: Magyarország története, az őskortól 1526-ig, Magyarország története I., Budapest 1961, 180. o.; Magyarország története, főszerk.: Molnár Erik, 1. kötet, 2. kiadás Budapest 1967, 92. o.; Kristó Gyula: A rozgonyi csata ... 17. o.; Bertényi Iván: Magyarország ... 36. o.
- ³²⁷ WENZEL 1874, 1. kötet, 53. 98. o.
- ³²⁸ PÓR 1895, 8. o.
- ³²⁹ WENZEL 1874, 1. kötet, 53. o.
- ³³⁰ WENZEL 1874, 1. kötet, 98. o.
- ³³¹ Karácsonyi János: Pótlások a hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzékéhez, Történelmi Tár, új folyam 9(1908) 39. o.; elemzi ezt az adatot: PATAKI 1942, 35. o. 76. jegyzet.
- ³³² HERVAY 1984, 139–140. o.
- ³³³ A péterváradai vár építéstörténetét elemző igen sok kutató közül erre csak SCHMIDT 1939, 164. o. figyelt fel.
- ³³⁴ Ezek jegyzékét összeállította: HERVAY 1984, 140. o.
- ³³⁵ ZICHY 4. kötet, 389–390. o.; A. O. 1. kötet, 121. o.
- ³³⁶ JERNEY 1885, 110. o.; Érdújhelyi Menyhért: A közjegyzőség és a hiteleshelyek története Magyarországon, Budapest 1899, 96. o.; ÉRDÚJHELYI 1899, 197–198. o.; PATAKI 1942, 20. o.
- ³³⁷ A hiteles helyi tevékenységet elemezte: Franz Eckhard: Die glaubwürdige Orte Ungarns im Mittelalter, különlenyomat a Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, IX. Ergänzungsband, 2. Heft, Innsbruck 1914; Marko Kostrenčić: Fides publica (javna vera) u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do kraja XV veka, Beograd 1930; Kumorovitz Bernát Lajos: Az autentikus pecsét, Turul 50(1936) 58, 66. o.; uő.: A magyar pecséthasználat története a középkorban, A jászóvári premonsteri kanonokrend gödöllői Szent Norbert gimnáziumának évkönyve az 1943–44. iskolai évről, Gödöllő

- 1944, 319–322, 335–337. o.; Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan, Budapest 1930, 213–222. o.
- ³³⁸ BÉKEFI 1891, 255, 260. o.; KALÁSZ 1942–1943, 59, 141. o. HERVAY 1984, 25. o.
- ³³⁹ Franciscus Dóry – Georgius Bónis – Vera Bácskai: Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457, Publicationes archivi nationalis hungarici II., Fontes II. Budapest 1976, 131. o.; Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan... 214–215. o.
- ³⁴⁰ JERNEY 1885, 110. o.
- ³⁴¹ A pecsét pontos köriratát közli: HERVAY 1984, 138. o.
- ³⁴² ÉRDUJHELYI 1899, 197. o.; a pecséthasználat legpontosabb elemzése: Kumorovitz L. Bernát: A magyar pecséthasználat ... 319–322. o.
- ³⁴³ PATAKI 1942, 26–32. o.
- ³⁴⁴ E per egyes részleteit első ízben GYÁRFÁS 1873, 295. o. elemezte.
- ³⁴⁵ GYÁRFÁS 1873, 420. o.
- ³⁴⁶ ÉRDUJHELYI 1891a, 103. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 39–40. o.
- ³⁴⁷ IVÁNYI 1895–1907, 2. kötet, 31. o.
- ³⁴⁸ Az 1260-as évek eseménytörténetét a közelmúltban feldolgozta: Kristó Gyula: Az Aranybullák évszázada, 2. kiadás, Budapest 1981, 138–144. o.
- ³⁴⁹ GYÁRFÁS 1873, 419–420. o.
- ³⁵⁰ WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27–31. o.
- ³⁵¹ FEJÉR 1829–1844, 6/1. kötet, 166–168. o.
- ³⁵² WENZEL 1860–1874, 7. kötet, 27–31. o.
- ³⁵³ BENDA (szerk.) 1983, 146. o. – 1239. X. 18-án keresztelte meg Róbert esztergomi érsek IV. Béla fiát, Istvánt.
- ³⁵⁴ Feltehetően ezért hiányzik a Szerémség középkori helyneveinek legújabb összefoglalásából: HELLER – NEHRING 1973.
- ³⁵⁵ PATAKI 1942, 35. o.
- ³⁵⁶ DUDÁS (Muhoray) 1905, 87–88. o.; DUDÁS 1906, 84–85. o.
- ³⁵⁷ Winkler Pál: Monostoraink a mohácsi vész előtt a kalocsai egyházmegyében, Kalocsa 1933, 24. o.
- ³⁵⁸ Ezért nem találni rá utalást a ciszterci apácamonostorok összefoglalásában Székely Ottokár: A ciszterci apácák Magyarországon... 7–24. o.
- ³⁵⁹ Így értelmezi a patrocíniumot BÁLINT 1977, 1. kötet, 28. o. A Szt. Miklós-patrocínium és a görögkeleti egyház kapcsolatát elemezte: GYÖRFFY 1952–1953, 2. rész 97. o.; Mesterházy Károly: Adatok a bizánci kereszténység elterjedéséhez az Árpád-kori Magyarországon, A Debreceni Déri Mú-

- zeum Évkönyve 1968, 168. o.; Guzsik Tamás: Veszprém megye középkori templomépítészetének kutatási kérdései, a Veszprém megyei múzeumok Közleményei 14(1979) 166. o.; A Szt. Miklós-patrocínium azonban más kapcsolatokkal is magyarázható. A középkori városokban ő volt a kereskedelem védőszentje: H. Kolba Judit: Sigillum civitatis de Kechkemeth, Cumania 4(1976) 321–324. o.
- ³⁶⁰ GYÁRFÁS 1873, 295. o.
- ³⁶¹ GYÖRFFY 1963–1987, 3. kötet, 525–532. o.
- ³⁶² A tisztánlátást az is megnehezítette, hogy a hátlapi feljegyzés az oklevél közlésében nem szerepel: FEJÉR 1829–1844, 6/1. kötet, 166–168. o. E feljegyzést először CSÁNKI 1890–1913, 236. o.; említette.
- ³⁶³ ÉRDUJHELYI 1891a, 102–103. o.; ÉRDUJHELYI 1891b 669–670. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 106–109. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 37–43. o.; IVÁNYI 1889–1907, 3. kötet, 85–86. o.; GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 230. o.
- ³⁶⁴ IVÁNYI 1889–1907, 2. kötet, 31. o.
- ³⁶⁵ PATAKI 1942, 35. o.
- ³⁶⁶ Winkler Pál: Monostoraink... 24. o.
- ³⁶⁷ GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 210. o.
- ³⁶⁸ BÁLINT 1977, 1. kötet, 28. o.
- ³⁶⁹ Historikus: Aranylábú, Magyar Nyelvőr 38(1909) 472. o.; GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 127. o. (Pány), 3. kötet, 377. o. (Tuzsony).
- ³⁷⁰ A „Magyar Nyelv” szerkesztősége (Szily K. – Gombocz Z. – Pápay I.): Aranylábú Magyar Nyelv 3(1907)/5, 240. o.; Historikus: Aranylábú ...472. o.; Gombocz Zoltán – Melich János: Magyar etymológiai szótár 1. kötet, A – érdem, Budapest 1914–1930, 121. o.
- ³⁷¹ CSÁNKI 1890–1913, 1. kötet, 510 (Szabolcs megye), 2. kötet 98. (Krássó megye), 198. (Bodrog megye), 3. kötet, 30. (Zala megye), 317. (Fejér megye), 415. (Tolna megye), 494. (Komárom megye), 5. kötet, 70. (Hunyad megye). Koppany Tibor: Középkori templomok és egyházas helyek Veszprém megyében II., A Veszprém megyei múzeumok közleményei 11(1972) 217. o. A Bács helynév jelentését elemezte: KISS 1978, 71. o.
- ³⁷² FEJÉR 1829–1844, 6/1. kötet, 167. o.
- ³⁷³ Pétervárad XIII. századi történetét elemző összes kutató szerint a vásártér a Duna bal parti (bácskai) település része volt: ÉRDUJHELYI 1891a, 103. o.; ÉRDUJHELYI 1891b, 669–670. o.; ÉRDUJHELYI 1893, 109. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 40–41. o.; IVÁNYI 1889–1907, 3. kötet, 85–86. o.; GYÖRFFY 1963–1987, 1. kötet, 230–231. o.

- ³⁷⁴ August Brosch – Carl Bakonyi: Plan der Umgebung von Peterwardein, Wien 1867–1868, fotómásolata a HIT-ben.
- ³⁷⁵ PATAKI 1942, 40. o.
- ³⁷⁶ E forrás fordítását közli: HORVÁTH 1983, 183. jegyzet.
- ³⁷⁷ LUKCSICS 1931–1938, 1. kötet, 209. oldal, 1051. sz.; PATAKI 1942, 40. o. szerint ezen adat a monostortemplomra vonatkoztható. A forrásban azonban ecclesia parochialis, azaz plébániatemplom áll.
- ³⁷⁸ HORVÁTH 1983, 54. o.; Olivera Milaković-Jović: Grob graditelja petrovaradinske tvrđave Mihaela de Vamberga, Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine, 6–7(1976) 203–204. o.
- ³⁷⁹ P. Matković: Putovanje po Balkanskom poluotoku XVI. veka. Putopisi Stj. Gerlacha i Sal. Schweigera ili opisi putovanja carskih poslanstava u Carigrad naime Davida Ungnada od god. 1573 do 1578 i Joach. Sinzendorfa od god. 1577, Rad JAZU 116(1893) 81. o.
- ³⁸⁰ Josip Bösendorfer: Crtica... 238. o.
- ³⁸¹ SZABO 1920, 153. o.
- ³⁸² Köszönettel tartozom dr. Marosi Ernőnek, amiért ezen emlékek értelmezésében segítséget nyújtott.
- ³⁸³ Lásd erre: Marosi Ernő: A nemesség, in: Magyarországi művészet 1300–1470 között, szerk.: Marosi Ernő, I. kötet, Budapest 1987, 113–117, 119–120. o.
- ³⁸⁴ Érszegi Géza: Paleográfia, in: A történelem segédtudományai, szerk.: Kállay István, Második, bővített kiadás, Budapest 1986, 37–38. o.
- ³⁸⁵ CANIVEZ 1933–1941, 2. kötet, 305. o.
- ³⁸⁶ PATAKI 1942, 35. o.
- ³⁸⁷ A bencés és a ciszterci helyválasztás közti különbséget magyar nyelven elemezte BÉKEFI é. n. 13. o.; KALÁSZ 1932, 13. o.
- ³⁸⁸ Első ízben: KOWACZ 1890, 11–12. o. – szerinte Pétervárad 1260–1370 közt volt a középkori szerb királyság része. Így foglal még állást: N. N.: Petrovaradin várának története rövid kivonatban, Újvidék 1915, 3–4. o.; NAGY-PAULOVIC 1954, 5. o. ELZ – Petrovaradin, 30. o. VRANIĆ 1963, 6. o.
- ³⁸⁹ Benjamin Kállay: Geschichte der Serben, Budapest 1878, 52. o.
- ³⁹⁰ Elfogadja: J. H. Schwicker: Politische Geschichte der Serben in Ungarn, Budapest 1880, 2. o.; valamivel óvatosabb formában, de mellette érvel: Aleksa Ivić: Istorija Srba u Vojvodini. Od najstarijih vremena do osnivanja potiskopomoriške granice, Novi Sad 1929, 6. o.; valamint: Stanojević: Istorija srpskog naroda, treće, popravljeno izdanje, Beograd 1926, 142. o.; teljes mértékben magáévá teszi e vélekedést: Dušan J. Popović: Srbi u Voj-

- vodini, knjiga prva, Od najstarijih vremena do karlovačkog mira 1699, Novi Sad 1957, 54. o.; Kállay Béni elgondolását nem fogadja el: Istorija Srba, preveo i dopunio Jovan Radonić, Beograd 1922, 243–244. o.
- ³⁹¹ Dragutin István élettörténetét magyar nyelven részletesen elemezte: WERTNER 1892, 508–510. o.; szerbhorvát nyelven: Mihajlo Dinić: Stefan Dragutin rex Serviae, Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu, 4(1931) 436–437, o.; uő.: Odnos između Dragutina i Milutina, Zbornik radova Vizantinološkog Instituta SAN 3(1955) 49–82. o.; újabban: Ljubomir Maksimović: Počeci osvajačke politike, in: ĆIRKOVIĆ (szerk.) 1981, 442. o.
- ³⁹² DINIĆ 1931, 1–12, o.; DINIĆ 1935, 439–444. o.
- ³⁹³ WERTNER 1892, 505–508.; az esküvő megkötésének körülményeit a közelmúltban elemezte: Sima Ćirković: Srpske i pomorske zemlje kralja Uroša I, in: ĆIRKOVIĆ (szerk.) 1981, 352. o.
- ³⁹⁴ Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék... 257. o.; megállapításai német nyelven: Die Entstesuhng Croatiens, Budapest 1882, 26. o.
- ³⁹⁵ DINIĆ 1931, 281–284. o.; DINIĆ 1935, 439–444. o.
- ³⁹⁶ A macsói bánság kialakulását elemezte: PESTY 1875, 361–363. o.; Wertner Mór: Az Árpád-kori bánok. Meghatározások és helyreigazítások, második közlemény, Századok 1909, 480–481. o.; a közelmúltban: Mihajlo Dinić: Mačvanska banovina, Enciklopedija Jugoslavije, 5. kötet, Jugos-Mak, Zagreb 1962, 582. o.; Petar Rokai (Rókay Péter): „Gyletus dux Sirmii”, Matica srpska, Zbornik za istoriju 27(1983) 124–127. o.
- ³⁹⁷ Dragutin István macsói uralmának jellegét a különböző kutatók igen eltérő módon ítélték meg. Új megvilágításba helyezi e kérdést numizmatikai források alapján: Ljubomir Nedeljković: Novčarstvo kralja Dragutina i sina mu Vladislava II, Prilog za istoriju srpskog naroda, Muzej primenjene umetnosti, Zbornik, 15(1971) 18–19. o. Vélekedése szerint Dragutin 1286-tól egészen 1301-ig nem vert pénzt. Ezután kis mennyiségben, latin köriratú („Moneta regis Stefani”) pénzt bocsátott ki.
- ³⁹⁸ NAGY – PAULOVIĆ 1954, 5. o.
- ³⁹⁹ A Marko királyfiról szóló epikus éneket igen sok kutató elemezte. Jó áttekintést nyújt: Vladan Nedić: Kraljević Marko, Enciklopedija Jugoslavije, 5. kötet, Jugos-Mak, Zagreb 1962, 376–377. o.
- ⁴⁰⁰ A délszláv népi epika és a megénekelt történelmi események közti viszonyt elemezte a közelmúltban Sima Ćirković: Predgovor, in: Stojan Novaković: Istorija i tradicija, izabrani radovi, szerk.: S. Ćirković, Beograd 1982, VII–XX. o.

- ⁴⁰¹ A tábornok („general”) cím kialakulására lásd: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, obrađuje P. Budmani, 3. kötet. Đavo-Isprekrajati, Zagreb 1887–1891, 128. o.
- ⁴⁰² A pétervárad-i kazamaták végleges formában 1767–1783 közt épültek meg: SCHMIDT 1939, 165–166. o.; SCHMIDT 1941, 365. o.
- ⁴⁰³ PAULOVIC 1953, 109. o.; lásd még: Tárkányi Bóta László: Ki volt a „Nagy hegyi tolvaj”? A népballada történeti elvű kutatásának problémái és lehetőségei, Kortárs 20(1976)/11, 1798–1805. o.
- ⁴⁰⁴ A fegyelem lazulásáról értekezett: ÉRDUJHELYI 1891a, 154. o.; BÉKEFI é. n. 15–16. o.; PATAKI 1942, 39. o.; MÁLYUSZ 1971, 211–220. o.
- ⁴⁰⁵ MÁLYUSZ 1971, 216–220. o.
- ⁴⁰⁶ BÉKEFI é. n. 16. o.; MÁLYUSZ 1971, 235–241. o.
- ⁴⁰⁷ ÉRDUJHELYI 1891a 154–155. o.; PATAKI 1942, 39. o.; HERVAY 1984, 139. o.; az alapul vett írott forrás: MON. VAT. I/4. kötet, 181–182. o.
- ⁴⁰⁸ MÁLYUSZ 1971, 237. o.
- ⁴⁰⁹ Érdújhelyi Menyhért: Carnianus kalocsai érsek, Századok 33(1899) 46–47. o.; Sörös Pongrácz: Az elenyészett bencés apátságok. A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története 12/B. kötet, Budapest 1912, 24–25. o.
- ⁴¹⁰ PATAKI 1942, 40. o.; HERVAY 1984, 139. o. – az alapul vett írott forrás: ZICHY, 12. kötet, 99. o.
- ⁴¹¹ PATAKI 1942, 40. o.; az alapul vett írott forrás: LUKCSICS 1931–1938, 1. kötet, 74. o.; kihagyta e kommandátort felsorolásából: HERVAY 1984, 139. o.
- ⁴¹² BOŽIĆ–ĆIRKOVIĆ–EKMEČIĆ–DEDIJER 1973, 91–110. o. (az idevonatkozó részt Ivan Božić írta)
- ⁴¹³ Mályusz Elemér: Zsigmond-kori oklevéltár I. (1387–1399), Budapest 1951, 393. o.; Zsigmond király itineráriumát elemezte: Engel Pál: Az utazó király: Zsigmond itineráriuma, in: Művészet Zsigmond király korában 1387–1437, 1. kötet, Tanulmányok, szerk.: Beke L. – Marosi E.–Wehli T., Budapest 1987, 70–92. o.
- ⁴¹⁴ SEBESTYÉN é. n., 77. o. – az alapul vett írott forrás publikációja: ÉRDUJHELYI 1892, 19. o. 1. jegyzet.
- ⁴¹⁵ SEBESTYÉN é. n. 83. o.; PATAKI 1942, 41. o.; REISZIG 1943, 10, 12. o. – az alapul vett írott forrás: ZICHY, 9. kötet, 205. o.; Hunyadi János itineráriumát összeállította Engel Pál: Hunyadi János kormányzó itineráriuma (1446–1452), Századok 1984, 984. o. – e szerző azonban csak egy, 1450-es látogatásról tud.
- ⁴¹⁶ ÉRDUJHELYI 1892, 22. o.; SEBESTYÉN é. n. 85. o.; PATAKI 1942, 43. o. – az általuk felhasznált írott forrás: MON. VAT. I/6. kötet, 25, 102. o.

- ⁴¹⁷ ÉRDUJHELYI 1892, 22. o.; SEBESTYÉN é. n. 85. o.; PATAKI 1942, 43. o.
- ⁴¹⁸ SEBESTYÉN é. n., 94. o.
- ⁴¹⁹ A XV. századi haditechnikai fejlődést elemezte: GERÓ 1975, 21–26. o.
- ⁴²⁰ ÉRDUJHELYI 1892, 19. o. 1. jegyzet
- ⁴²¹ Garai László életútját elemezte WERTNER 1897, 927–928. o.
- ⁴²² ÉRDUJHELYI 1892, 19. o. 1. jegyzet.
- ⁴²³ Rokai Petar (Rókay Péter): Poslednje godine balkanske politike kralja Žigmunda (1435–1437), Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XII/1(1969) 89–90, 104–107. o.; SZAKÁLY 1975, 54. o.; Szakály Ferenc: A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526), in: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából, szerk.: Ruzsás Lajos – Szakály Ferenc, Budapest 1986, 19. o.
- ⁴²⁴ Szakály Ferenc: A török–magyar küzdelem... 29–30. o.
- ⁴²⁵ PATAKI 1942, 40–45. o.
- ⁴²⁶ HERVAY 1984, 139–140. o.
- ⁴²⁷ Újlaki Miklós életútját elemezte: REISZIG 1943, 9–13, 56–59. o.; Kubinyi András: Die Frage des bosnischen Königtums von N. Ujlaki, Studia Slavica 4(1958), 373–384. o.
- ⁴²⁸ PESTY 1875, 459–460. o.; a két főúr közti viszonyt elemezte REISZIG 1943, 12. o.
- ⁴²⁹ PATAKI 1942, 40. o.; HERVAY 1984, 139. o. – az alapul vett írott forrás: LUKCSICS 1931–1938, 2. kötet, 268. o. Ezúton szeretnék köszönetet mondani dr. Kubinyi Andrásnak a Buzlai Bertalanra vonatkozó adatok rendszerezésében nyújtott segítségéért.
- ⁴³⁰ PATAKI 1942, 40. o., 109. jegyzet – az alapul vett írott forrás: ZICHY, 9. kötet, 205. o.
- ⁴³¹ LUKCSICS 1931–1938, 2. kötet, 302. o.
- ⁴³² Supka Géza: A budafelhévízi Szentháromság templom, Archeológiai Értesítő 27(1907) 114–116. o. A cikk szerint Buzlai 1449-től volt budafelhévízi prépost. A fentebb ismertetett adatok azonban ennek ellentmondanak.
- ⁴³³ THEINER 1859–1860, 2. kötet, 268. o.
- ⁴³⁴ Az adománylevél átiratát első ízben publikálta: ÉRDUJHELYI 1892, 19. o., 2. jegyzet.
- ⁴³⁵ ÉRDUJHELYI 1892, 20. o., 1. jegyzet.
- ⁴³⁶ NAGY-NYÁRI 1875, 19. o. Köszönettel tartozom dr. Kubinyi Andrásnak, hogy ezen adatra felhívta figyelmemet.

- ⁴³⁷ WERTNER 1897, 928. o.;
- ⁴³⁸ PATAKI 1942, 51. o. 155. jegyzet – adatát átveszi HERVAY 1984, 139. o.
- ⁴³⁹ Életútját elemezte ÉRDUJHELYI 1899, 38–56. o.
- ⁴⁴⁰ ZICHY, 12. kötet, 275, 282. o. – nem támaszkodik erre az adatra: HERVAY 1984, 139. o.
- ⁴⁴¹ ÉRDUJHELYI 1899, 47, 62, 91. o.
- ⁴⁴² Így értelmezi e lépést: ÉRDUJHELYI 1892, 22. o.; PATAKI 1942, 41. o.
- ⁴⁴³ A XV. századi végvárvonalat a közelmúltban elemezte: SZAKÁLY 1975, 50. o.
- ⁴⁴⁴ THEINER 1859–1860, 2. kötet, 441–442. o. – felhasználta ezt az adatot: PATAKI 1942, 41. o.; nem támaszkodik rá viszont: HERVAY 1984, 139. o.
- ⁴⁴⁵ BÉKEFI 1891, 55–56. o. mutatta be a perjel jogait és kötelességeit.
- ⁴⁴⁶ CANIVEZ 1933–1941, 5. kötet, 281. o. – ezen adatot nem használta fel: PATAKI 1942, 41. o.; támaszkodik rá viszont: HERVAY 1984, 139. o.
- ⁴⁴⁷ E monostor történetét a közelmúltban összefoglalta: HERVAY 1984, 63–79. o.
- ⁴⁴⁸ CANIVEZ 1933–1941, 5. kötet, 393. o.
- ⁴⁴⁹ CANIVEZ 1933–1941, 5. kötet, 393. o.
- ⁴⁵⁰ BÉKEFI é. n., 17–21. o.; PATAKI 1942, 41. o.; MÁLYUSZ 1971, 220. o.
- ⁴⁵¹ BÉKEFI é. n. 21. o.; PATAKI 1942, 42–43. o.; HERVAY 1984, 37–38. o. – az alapul vett írott forrás: CANIVEZ 1933–1941, 5. kötet, 369–372. o.
- ⁴⁵² Rokai Petar (Rókay Péter): Poslednje godine... 104–107. o., SZAKÁLY 1975, 50. o.; Kubinyi András: A Szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez, Hadtörténeti Közlemények 25(1978) 194–195. o.; Jovanka Kalić: Dunav u ratovima XV veka, in: Plovidba na Dunavu... 109–126. o.
- ⁴⁵³ PATAKI 1942, 53. o.; HERVAY 1984, 139. o. – az alapul vett források: MON. VAT. I/6. kötet, 199. o.; Reizner János: Szeged... 4. kötet, Szeged 1900, 76–78. o.
- ⁴⁵⁴ PATAKI 1942, 42–43. o.
- ⁴⁵⁵ PATAKI 1942, 42. o.; az alapul vett írott forrás: Reizner János: Szeged... 4. kötet, 76–78. o.
- ⁴⁵⁶ ÉRDUJHELYI 1891a, 156. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 22. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 196. o.; PATAKI 1942, 43. o.
- ⁴⁵⁷ MON. VAT. I/6. kötet, 199. o.
- ⁴⁵⁸ ÉRDUJHELYI 1891a, 156. o.
- ⁴⁵⁹ Váradi Péter érsek életútját elemezte: FRAKNÓI 1883, 489–514, 729–749,

- 825–843. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 69–98. o.; nagyobb részt Fraknói Vilmos megállapításait ismétli a forrás említése nélkül: PAULOVIC 1953, 88–107. o.
- ⁴⁶⁰ FRAKNÓI 1902, 265–273. o.; ÉRDUJHELYI 1891a, 156–158. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 22–23. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 74–75. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 69–98, 196. o. PATAKI 1942, 43–44. o.; HERVAY 1984, 140. o.
- ⁴⁶¹ FRAKNÓI 1883, 746. o.; ÉRDUJHELYI 1891a, 158. o.; PAULOVIC 1953, 105. o.
- ⁴⁶² A Mátyás halála utáni eseményeket részletesen leírta: Fraknói Vilmos: a Hunyadiak és Jagellók kora (1440–1526), in: A magyar nemzet története, szerk.: Szilágyi Sándor, 4. kötet, Budapest 1896, 333–349. o.
- ⁴⁶³ ÉRDUJHELYI 1891a, 158. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 86. o.; PATAKI 1942, 43. o.; PAULOVIC 1953, 106. o.
- ⁴⁶⁴ ÉRDUJHELYI 1892, 24. o. 2. jegyzet – az alapul vett forrás: KATONA 1779–1817, 17. kötet, 600–603. o.
- ⁴⁶⁵ ÉRDUJHELYI 1892, 23. o.; az alapul vett forrás: WAGNER 1776, 149–150. o.
- ⁴⁶⁶ ÉRDUJHELYI 1892, 23. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 196. o.; az alapul vett forrás: WAGNER 1776, 270–271. o.
- ⁴⁶⁷ SCHMIDT–BOŠKOVIĆ 1939, 306. o.; DEROKO 1964, 15. o.; HORVÁTH 1983, 49. o.; egyetlen kivétel SZABO 1920, 152. o.
- ⁴⁶⁸ ÉRDUJHELYI 1891a, 159. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 24–28. o. és különösen 25. o. 4. jegyzet.; ÉRDUJHELYI 1894a, 76. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 197. o.; PATAKI 1942, 44. o.; HERVAY 1984, 140. o.
- ⁴⁶⁹ KATONA 1800, 1. kötet, 509. o.; valamint: Corpus Iuris... 306. o. – elemzi ÉRDUJHELYI 1891a, 159. o.; ÉRDUJHELYI 1892, 25. o.; ÉRDUJHELYI 1899, 197. o.; PATAKI 1942, 44. o.
- ⁴⁷⁰ KATONA 1800, 1. kötet, 497. o.; Corpus Iuris... 284. o. – elemzi ÉRDUJHELYI 1891a, 155–156. o. A fentebb felsorolt jövedelemforrásokon kívül számottevő bevételeket hozhatott a pétervárad-i rév is. 1521-ben itt egy kiadatlan forrás szerint 87 forint 70 denárt gyűjtöttek be: Peter Rokai (Rókey Péter): „Brodovi” na Dunavu... 162. o.
- ⁴⁷¹ HORVÁTH 1983, 49–50. o.
- ⁴⁷² Hasonlóan látja az érsek személyét más források alapján: ÉRDUJHELYI 1899, 106–113. o.
- ⁴⁷³ Jovanka Mijušković-Kalić: Beograd u srednjem veku, Beograd 1967, 239–

268. o.; Marosi Endre: Török várostromok Magyarországon II. Szulejmán korában, Hadtörténelmi Közlemények, 22(1975) 432–434. o.
- ⁴⁷⁴ ÉRDUJHELYI 1892, 26. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 78. o.; SZAKÁLY 1975, 58–62. o.
- ⁴⁷⁵ A XV. század végi és XVI. század eleji haditechnikai fejlődést és az erődítményekkel szemben támasztott új követelményeket elemezte: GERŐ 1975, 26–32. o.; HORVÁTH 1983, 183. o.
- ⁴⁷⁶ A XVII. század végi Pétervárad-alaprajzok (2–5. kép) arra utalnak, hogy a külső, szabálytalan ovális alakú várfalon csak egy helyen, a kaputoronyban lehetett komolyabb tűzérési fegyvereket elhelyezni. Több torony van a belső várfalon – itt azonban szintén csak kisebb űrméretű lövegek lehettek. Több XVI–XVII. századi követjelentés is megemlíti a pétervárad-i ágyúkat. K. Rym 1571-ben arról írt, hogy a falakon Zsigmond király (!) címerével díszített ágyúk vannak, S. Gerlach szerint ezzel szemben a várban két darab Országh László- és egy Országh János-címerrel díszített ágyú van: ZIROJEVIĆ 1976, 101. o.; A XV–XVI. századi tűzérési fejlődésének ismeretében: IVÁNYI 1926, 25–36. o.; S. Gerlach tudósítása tűnik valószínűbbnek. Alig néhány ágyúra utal Imreffy Mihály bácsi ispán és pétervárad-i várnagy 1522-es számadása is: KŐSZEGHY 1893, 26. o.; e forrás szerint a várban két „tüzérmester” (magister bombardarius) és egy tüzér (bombardarius) volt.
- ⁴⁷⁷ Brutus János Mihály Magyar története 1490–1522, közli Toldy Ferencz, 2. kötet, Magyar Történelmi Emlékek, második osztály: írók, 13. kötet, Pest 1867, 174–175. o.; Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai, 3. rész, közli Wenzel Gusztáv, Magyar Történelmi Tár 25(1878) 363. o.; KISS–KATONA 1976, 136, 140–141. o. (Antonio Giovanni da Burzio).
- ⁴⁷⁸ Varga Ferenc: Szeged város története, 1. kötet, Szeged 1877, 276–277. o.; Reizner János: Szeged 4. kötet, 96–97. o.
- ⁴⁷⁹ KŐSZEGHY 1893, 26. o.
- ⁴⁸⁰ Az ostrom menetét részletesen leírta: ÉRDUJHELYI 1892, 27–31. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 81–88. o.; PATAKI 1942, 44–45. o. és újabban: Marosi Endre: Török várostromok... 434–435. o.
- ⁴⁸¹ KISS–KATONA 1976, 162. o.
- ⁴⁸² KISS–KATONA 1976, 141. o.
- ⁴⁸³ KISS – KATONA 1976, 174. o.
- ⁴⁸⁴ Az 1526-os török hadjárat célkitűzéseit elemezte: SZAKÁLY 1975, 22–29.

- o.; Kubinyi András: A mohácsi csata és előzményei, Századok 115(1981) 81–92. o.; Szakály Ferenc: Veszthely az út porában Budapest 1986, 113–115. o.
- ⁴⁸⁵ Erre következett a vár történetét elemző összes kutató: ÉRDUJHELYI 1892, 32. o.; ÉRDUJHELYI 1894a, 88–89. o.; SZABO 1920, 152. o.; SCHMIDT–BOŠKOVIĆ 1939, 306. o.; SCHMIDT 1939, 164. o.; ZIROJEVIĆ 1976, 100. o.
- ⁴⁸⁶ Szakály Ferenc: Veszthely... 117–121. o.
- ⁴⁸⁷ Aleksa Ivić: Istorija Srba... 67–69. o.; Dušan J. Popović: Vojvodina u tursko doba, in: Vojvodina I, 177, 180, 192. o.; Szakály Ferenc: Honkeresők. Megjegyzések Cserni Jován hadáról, Történelmi Szemle 22(1979); üö: Veszthely... 119. o.
- ⁴⁸⁸ ZIROJEVIĆ 1976, 100. o.; az alapul vett írott forrás: Habsburški spomenici kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, uredio Emilij Laszowski, 1. kötet, Zagreb 1914, 151. o.
- ⁴⁸⁹ Köszönettel tartozom Barta Gábornak e források értelmezésében nyújtott segítségéért.
- ⁴⁹⁰ Fraknói Vilmos: Werbőczy István, Magyar történelmi életrajzok 15, Budapest 1899, 292. o.; már az 1528-as, Laski Jeromos vezette konstantinápolyi követség egyik fő követelése a szerémségi várak visszaadása volt: Barta Gábor: A Sztambulba vezető út (1526–1528), Budapest 1983, 161–173. o.
- ⁴⁹¹ Tényként kezeli a szerémségi várak átadását: Perjés Géza: Mohács, Budapest 1979, 200. o.; ellene érvel Szakály Ferenc: Veszthely... 117–121. o.
- ⁴⁹² Ghimesi Forgách Ferencz Magyar históriája 1540–1572, (...) közli Majer Fidél, bevezette Toldy Ferencz, Magyar Történelmi Emlékek, második osztály, írók, 16. kötet, Pest 1866, 378, 379, 381. o.; magyar fordítása: Forgách Ferenc: Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt, Budapest 1982, 326, 328, 330. o.
- ⁴⁹³ Perényi Péter életútját a közelmúltban elemezte: Téglásy Imre: Iskariót, in: Sztáray Mihály: História Perényi Ferenc kiszabadításáról, Perényi Péter élete és halála, válogatta: Téglásy I., Budapest 1985, 7–26. o.
- ⁴⁹⁴ Téglásy Imre: Iskariót... 11–12. o.
- ⁴⁹⁵ Toldy Ferencz: Forgách Ferencz élete és munkái. Bevezetésül, in: Ghimesi Forgách Ferencz Magyar históriája ... XXXV. o.; valamint: Kulcsár Péter: Utószó, in: Forgách Ferenc: Emlékirat ... 381. o.
- ⁴⁹⁶ ZIROJEVIĆ 1976, 100. o.
- ⁴⁹⁷ Az 1541-es év eseményeit, a török hódoltság határainak kitolódását a közelmúltban összefoglalta: Szakály Ferenc: Magyar adózás a török hódoltság-

- ban, Budapest 1981, 23–58. o.; szerbhorvát nyelven: ZIROJEVIĆ 1976, V–VI. o.
- ⁴⁹⁸ ZIROJEVIĆ 1976, 100–101. o.
- ⁴⁹⁹ ZIROJEVIĆ 1976, 101. o.
- ⁵⁰⁰ A pétervárad-i kádi által kiállított oklevelek XVIII. századi német fordítását közli: E. Laszowski: Izvadci turskih isprava odnosećih se na fruškogorske manastire u Srijemu, Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva 1(1899) 44, 51, 91, 98. o.
- ⁵⁰¹ P. Matković: Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI veka, Opis dvaju carskih poslanstava u Carigrad, K. Ryma godine 1571. i D. Ungnada godine 1572, Rad JAZU 112(1892) 171. o.; uó.: Putovanja (S. Gerlach, S. Schweiger) 14. o.; Ivan Bojničić: Putovanje carskog poslanstva... 212. o.; részletesen elemzi e jelentések Pétervárad-leírásait ZIROJEVIĆ 1976, 101. o.
- ⁵⁰² ZIROJEVIĆ 1976, 101. o.
- ⁵⁰³ ZIROJEVIĆ 1976, 101. o.
- ⁵⁰⁴ Magyar fordítása: Evlia Cselebi magyarországi utazásai 1664–1666, fordította és jegyzetekkel kísérte Karácson Imre, Budapest 1908, 101–102. o.; szerbhorvát fordítása: Evlija Čelebi: Putopis, Odlomci o jugoslovenskim zemljama, prevod Hazim Šabanović, Sarajevo 1967, 513. o.
- ⁵⁰⁵ Fekete Lajos: Budapest a törökkorban, Budapest története III., szerk.: Szendy Károly, Budapest 1944, 86. o.
- ⁵⁰⁶ A vár 1687–1692 közti történetét részletesen elemezte: SCHMIDT 1933, 178–190. o.
- ⁵⁰⁷ TURKOVIĆ 1936, 67. o. – lásd a 21. jegyzetet.
- ⁵⁰⁸ A pétervárad-i suburbium templomainak felsorolását lásd a 377., 378. jegyzetben.
- ⁵⁰⁹ A XVI–XVII. századi várépítés-fejlődését a közelmúltban összefoglalta: Domokos György: Várépítészet és várharcászat Európában a XVI–XVII. században. Buda 1686. évi ostromának technikai elemzéséhez, Hadtörténelmi Közlemények 33(1986) 47–75. o.
- ⁵¹⁰ SCHMIDT 1933, 178–186. o.; R. Várkonyi Ágnes: A török háború: Béctől Budáig (1683–1686), Magyarország története 1526–1686, főszerk.: Pach Zsigmond Pál, Budapest 1985, 1627–1686. o.
- ⁵¹¹ SCHMIDT 1933, 185–186. o.
- ⁵¹² SCHMIDT 1933, 189. o.
- ⁵¹³ SCHMIDT 1939, 164–165. o.; SCHMIDT 1941, 350–366. o.; VRANIĆ 1963, 10. o.; MARKOVIĆ 1984, 4. o.

- ⁵¹⁴ SZAKÁLY 1986, 92–122. o.
- ⁵¹⁵ SZAKÁLY 1986, 107–108. o.; Gömöröy Gusztáv: Pétervárad ostroma 1694-ben, *Hadtörténelmi Közlemények*, 3(1890) 20–35. o.
- ⁵¹⁶ SCHMIDT 1941, 351. o. – az 1694-es ostrom térképén a felső vár bástyáinak nagyobb része már készen áll. SCHMIDT 1933, 187. oldalon lévő 1697-es alaprajzból az is kiderül, hogy az új védművek jelentős része még csak fagerendákból összerótt palánkkal megerősített földsánc.
- ⁵¹⁷ SCHMIDT 1933, 188, 190. o.; SCHMIDT 1941, 352–353. o.
- ⁵¹⁸ A bástyák nevüket I. Lipót császárról (1657–1705), illetve a Szent Liga háborúit nagy pénzösszegekkel támogató XI. Ince pápáról (1676–1689) kaphatták. Tevékenységükre lásd SZAKÁLY 1986, 19, 25, 26–28, 66, 73 stb. o.
- ⁵¹⁹ SCHMIDT 1941, 350. oldalon lévő alaprajz.
- ⁵²⁰ SCHMIDT 1933, 188, 190. o.
- ⁵²¹ SCHMIDT 1933, 190. o.
- ⁵²² SCHMIDT 1941, 356. o.
- ⁵²³ IVÁNYI 1926, 274, 277. o.; Domokos György: i.m. 84–85. o.
- ⁵²⁴ Hans Dernschwamm: Erdély. Besztercebánya, Törökországi útinapló, közreadja Tardy Lajos, Budapest 1984, 141. o.
- ⁵²⁵ LASZOWSKI 1902, 64. o.
- ⁵²⁶ Köszönettel tartozom dr. Marosi Ernőnek és dr. Tóth Sándornak, hogy a kő meghatározásában segítséget nyújtottak.
- ⁵²⁷ A budai vár török helyőrsége hasonló célzattal a bécsi kapu boltíve alá egy „óriás” lábszárcsontját, állkapcsát, valamint nagyméretű fegyvereit aggatta ki. Fekete Lajos–Nagy Lajos: Budapest története a törökkorban, in: Budapest története, 2. kötet, szerk.: Gerevich László – Kosáry Domokos, Budapest 1973, 345. o.
- ⁵²⁸ E magyarázatot dr. Marosi Ernő fogalmazta meg szíves szóbeli közlésében.
- ⁵²⁹ SCHMIDT 1941, 353. oldalon lévő alaprajz.
- ⁵³⁰ A kapu boltíve fölé épített ovális címeren az 1694-es évszám olvasható.
- ⁵³¹ Méretei: magassága: 19,5 cm, a konzolt felülről lezáró fedőlemez szélessége: 28 cm.
- ⁵³² Köszönettel tartozom dr. Marosi Ernőnek és dr. Tóth Sándornak, amiért utat mutattak a gyámkő helyes értékeléséhez.
- ⁵³³ A Parler-műhely tevékenységének nagyszabású áttekintése: LEGNER (szerk.) 1978 1–4. kötet. Rövid, de jól használható összefoglalások: MAROSI 1983, 93–101. o.; MAROSI 1987, 227–230. o.; Emilijan Cevc: Parler, in: *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 3. kötet, Inj-Portl, Zagreb 1964, 632–633.

- o.; CEVC 1978a, 441–448. o.; CEVC 1978b, 448–450. o.; CEVC 1984, 29. o.; Andela Horvat: Odraz praškoga Parlerovog kruga na portalu crkve sv. Marka u Zagrebu, Peristil 3(1960) 13–32. o.; uő.: Parleri iz Praga na zagrebačkom Gradecu: DA ili NE? Peristil 23(1980), 141–148. o. uő.: Osvrt na parleri-jansku radionicu u Zagrebu i na njezine odraze u Sjevernoj Hrvatskoj. Iz starog i novog Zagreba 6(1984) 79–87. o.; A. HORVAT 1963–64, 36–38. o.; A. HORVAT 1984, 63–64. o.
- ⁵³⁴ HOMOLKA 1978, 28–29. oldalon lévő fényképek; GEREVICH 1954, 1–8, 13. kép; MAROSI 1987, 264–272. o.; CEVC 1978a, 442, 444. o.; CEVC 1978b, 449. o.; Z. HORVAT 1980, 80. o.; A. HORVAT 1963–64, 38. o. A. HORVAT 1984, 62–63. o.
- ⁵³⁵ HOMOLKA 1978, 28–29. oldalon lévő képek.
- ⁵³⁶ Z. HORVAT 1980, 80. o. 31. ábra.
- ⁵³⁷ A Parler-műhely magyarországi tevékenységét első ízben elemezte: GEREVICH 1954, 51–61. o.; valamint: Gerevich László: A budai vár feltárása, Budapest 1966, 61–72. o.; az itt feltárt épületmaradványok értékeléséhez lásd: Marosi Ernő: Buda és Vajdahunyad, a 15. századi magyarországi építészettörténet tartópillérei, Építés – Építészettudomány 15(1983) 304. o. új megvilágításba helyezi a Parler-műhely tevékenységét: MAROSI 1978, 451–453. o.; MAROSI 1987, 264–266. o.
- ⁵³⁸ MAROSI 1978, 451–453, 456. o.; MAROSI 1983, 93–101. o.; MAROSI 1987, 266–272. o.;
- ⁵³⁹ ÉRDUJHELYI 1892, 22. o. 1. jegyzet.
- ⁵⁴⁰ LUKSICS 1931–1938, 2. kötet, 268. o.
- ⁵⁴¹ A. HORVAT 1963–1964, 36–38. o.; MAROSI 1983, 101. o. Diana Vukičević-Samardžija: Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji. Studije i monografije Instituta za povjest umjetnosti, 4. kötet, Zagreb 1986, 104–108. o.
- ⁵⁴² A. HORVAT 1963–64, 36–38. o.
- ⁵⁴³ MAROSI 1983, 101. o.
- ⁵⁴⁴ CEVC 1978a, 441–444. o.; CEVC 1984, 29–30. o., 17. kép.
- ⁵⁴⁵ A Cilleiek tevékenységét a közelmúltban elemezte: Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok, Budapest 1986, 309, 313–314 stb. o.; Engel Pál: Zsigmond bárói, rövid életrajzok, in: Művészet Zsigmond király ... 1. kötet, 410–412. o.
- ⁵⁴⁶ Marosi Ernő: A Zsigmond-kor a magyar művészet-történet-írásban, in: Művészet Zsigmond király ... 1. kötet, 387. o.
- ⁵⁴⁷ E nézetet képviselte: GEREVICH 1954, 60–61. o.

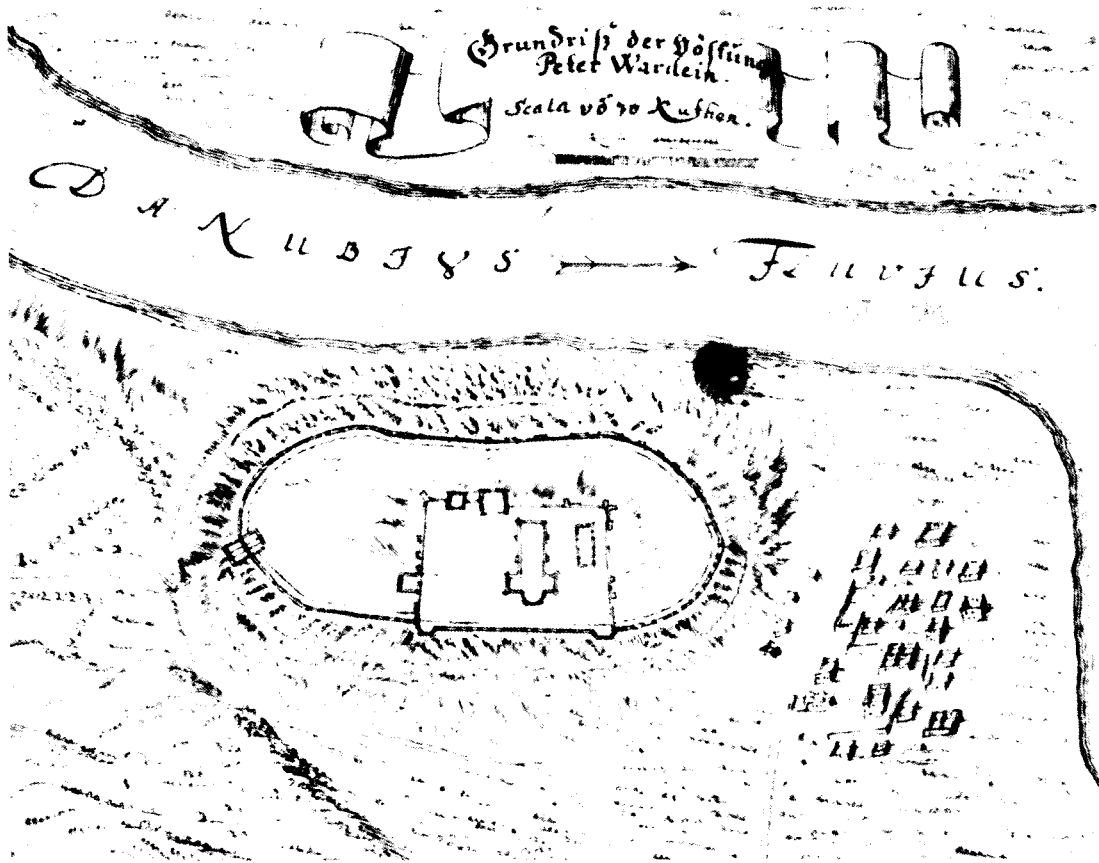
⁵⁴⁸ LASZOWSZKI 1902, 64. o.

⁵⁴⁹ A. HORVAT 1963–64, 36–38. o.

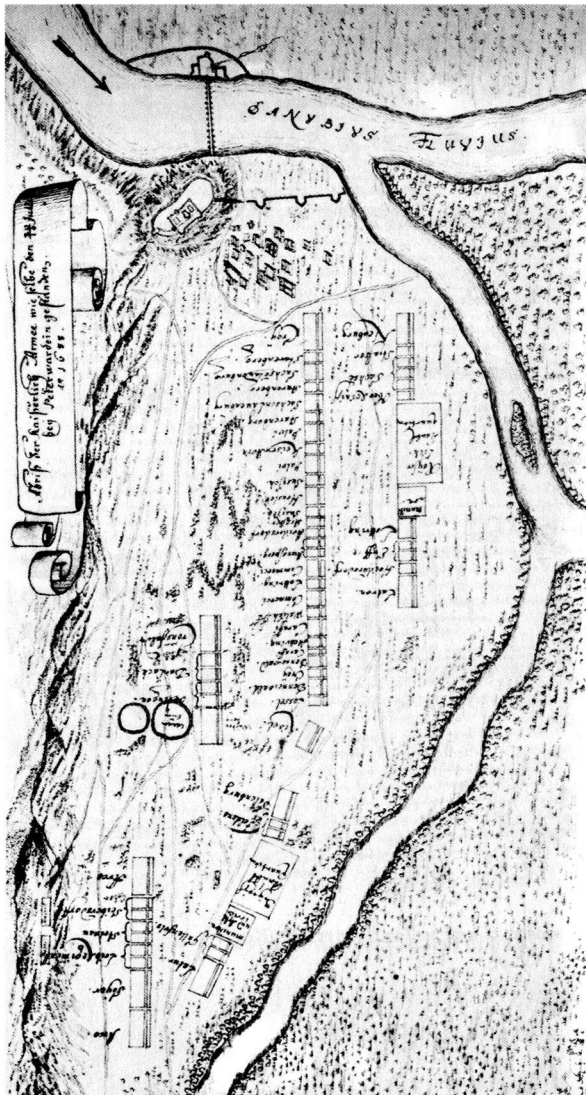
⁵⁵⁰ SCHMIDT 1941, 350. oldalon lévő 1694-es alaprajzon az Ince-bástya már készen áll.

Handwritten text in a historical script, likely Latin or Hungarian, with significant ink bleed-through from the reverse side of the page. The text is dense and covers most of the page area.

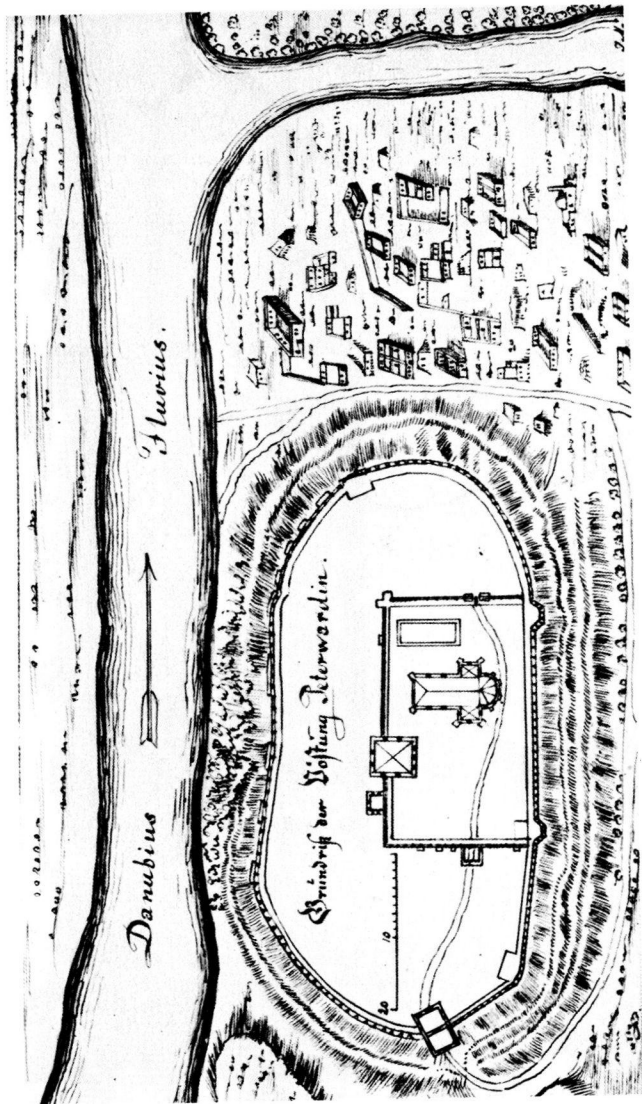
A monostor 1237-es alapítólevelének 1385-ös átíratja (Országos Levéltár, Budapest)

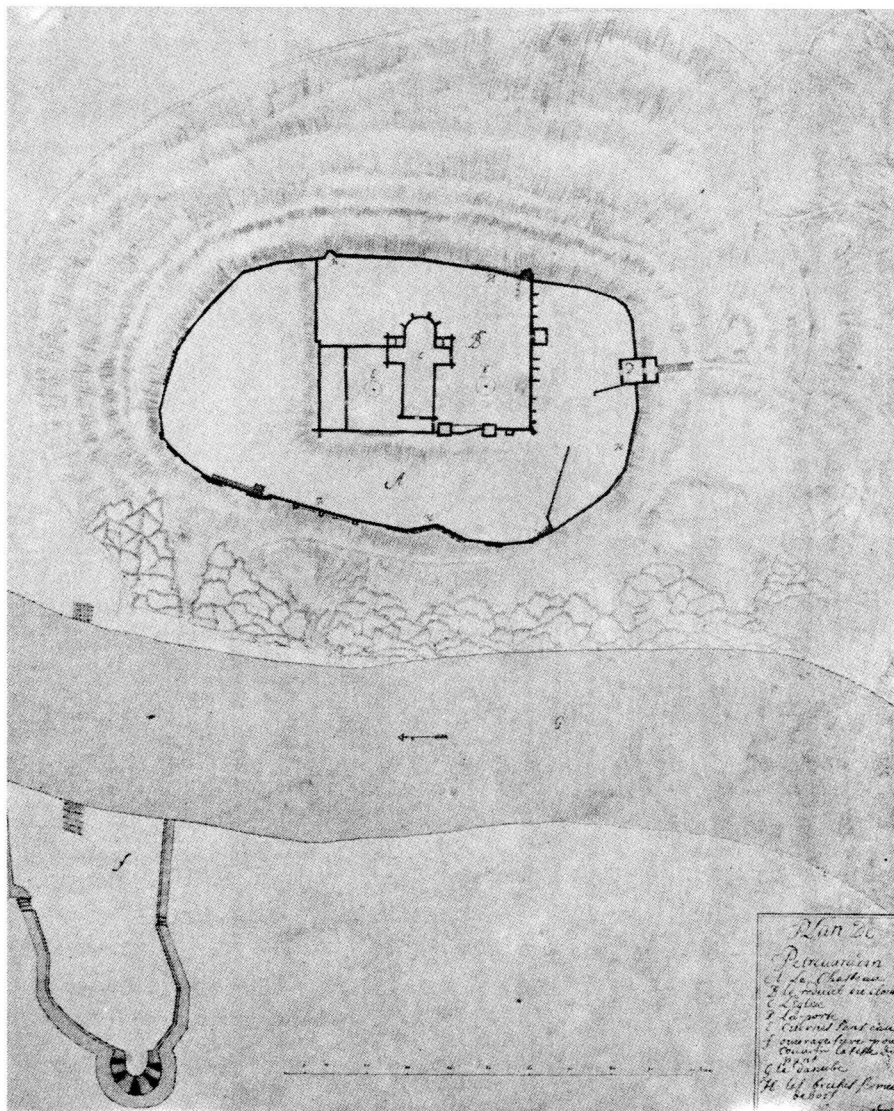
A péterváradi vár egy 1688-as alaprajza (Generallandesarchiv, Karlsruhe)

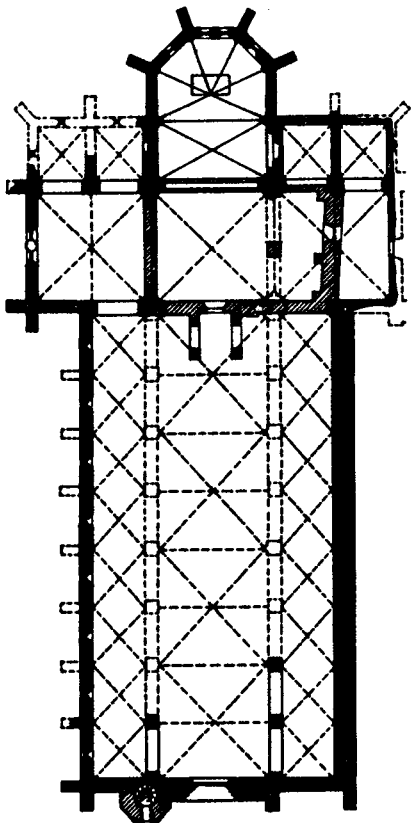
A péterváradí vár egy 1688-as alaprajza (Generallandesarchiv, Karlsruhe)

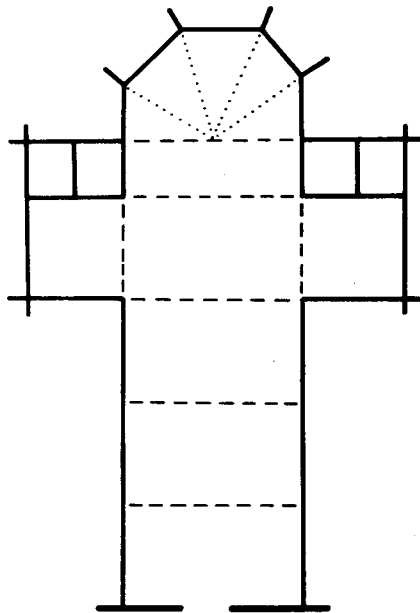
A péterváradai vár és környéke egy 1688-as térképen

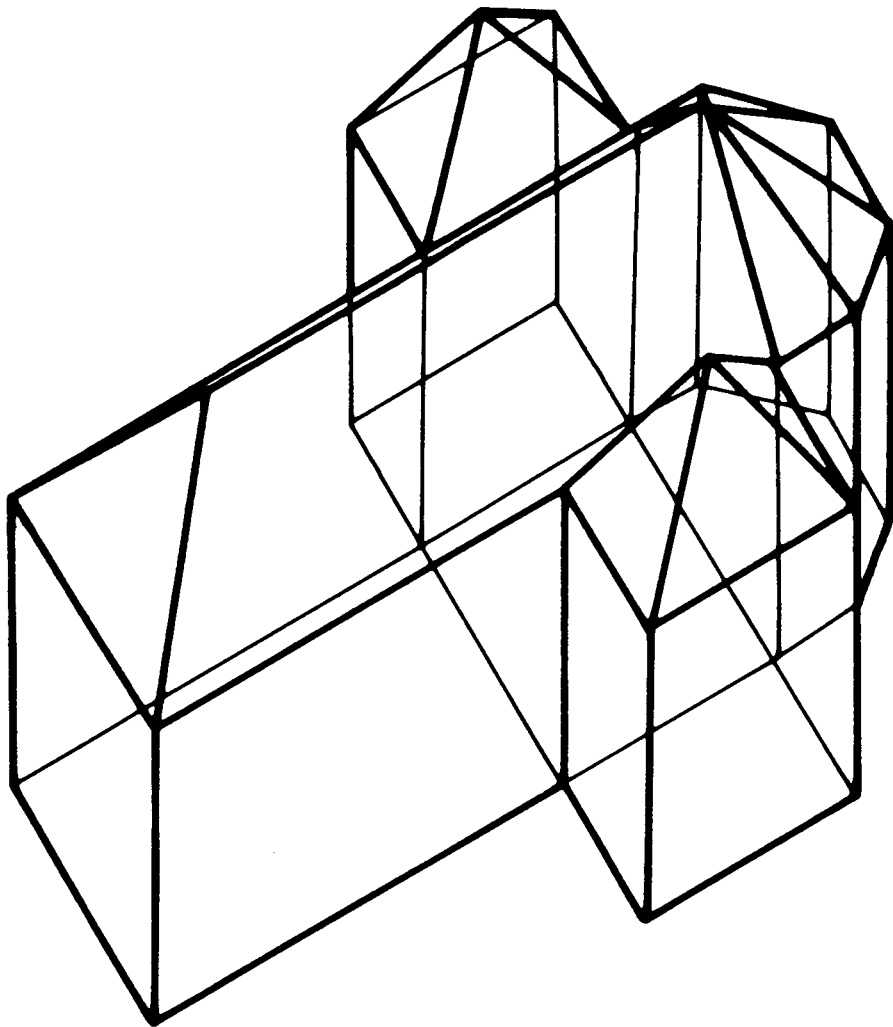
A péterváradai vár egy 1688-as alaprajza (Rudolf R. Schmidt nyomán)

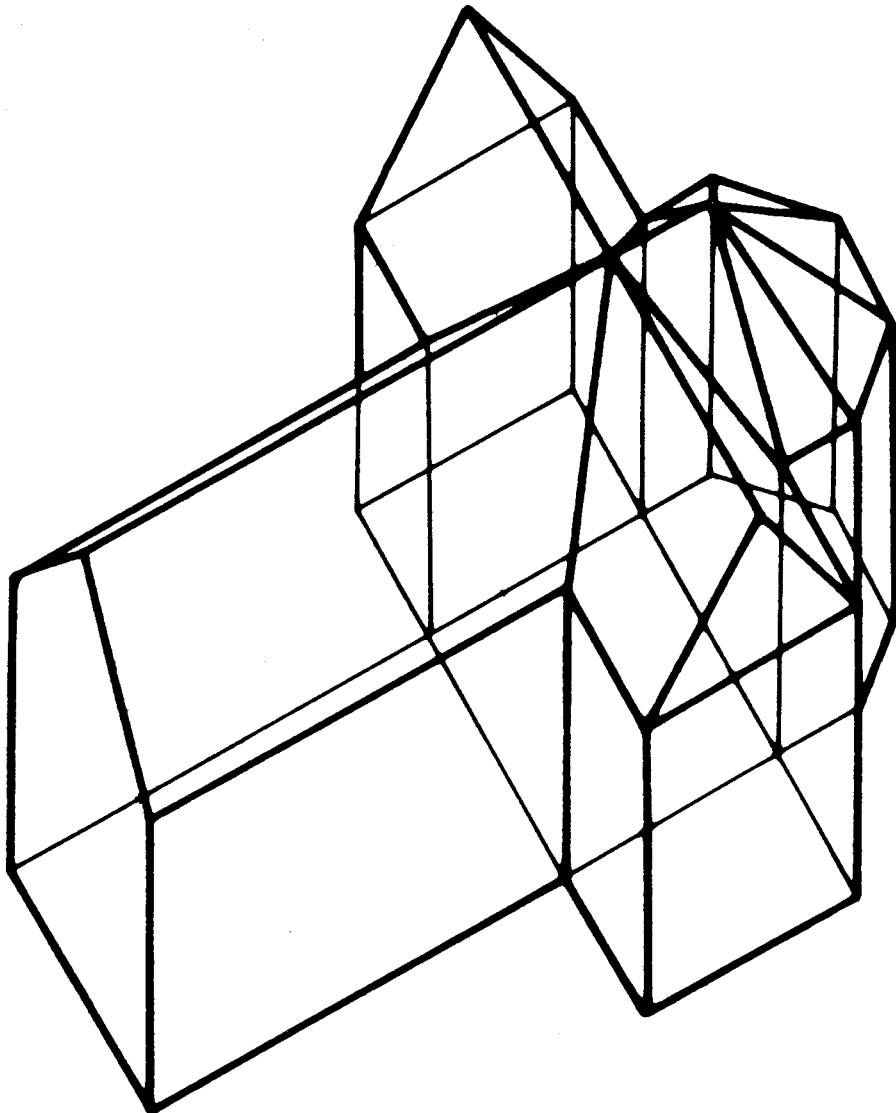
*A monostortemplom izometrikus
rekonstrukciója – a tetőszerkezet
a 3. képen látható alaprajz szerinti
állapotot ábrázolja*

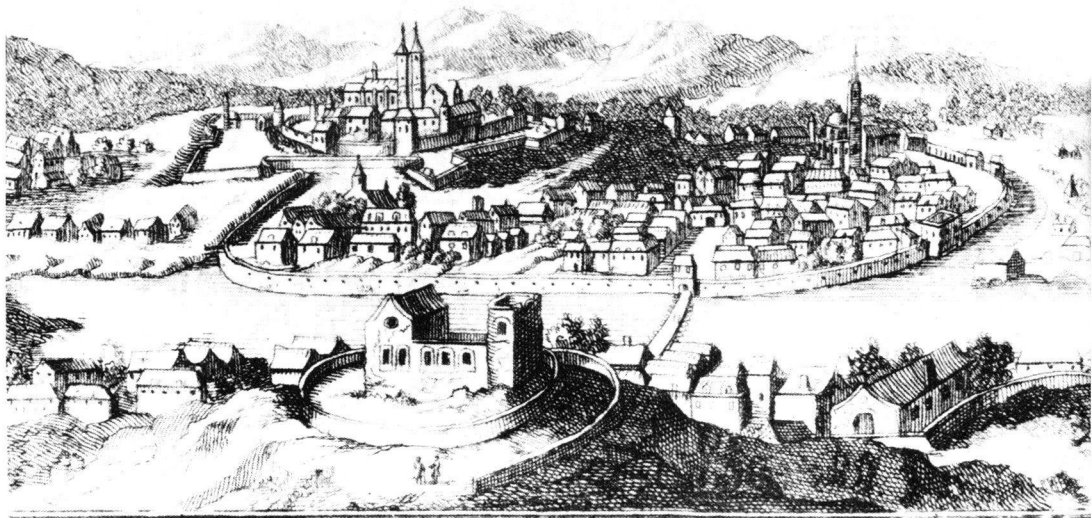
*A monostortemplom izometrikus
rekonstrukciója – a tetőszerkezet
a ciszterci párhuzamok alapján készült*

A bélakúti/péteváradai monostortemplom alaprajzának vázlata

A kerci (Cîrța, Rom.) ciszterci monostortemplom alaprajza (Entz Géza nyomán)

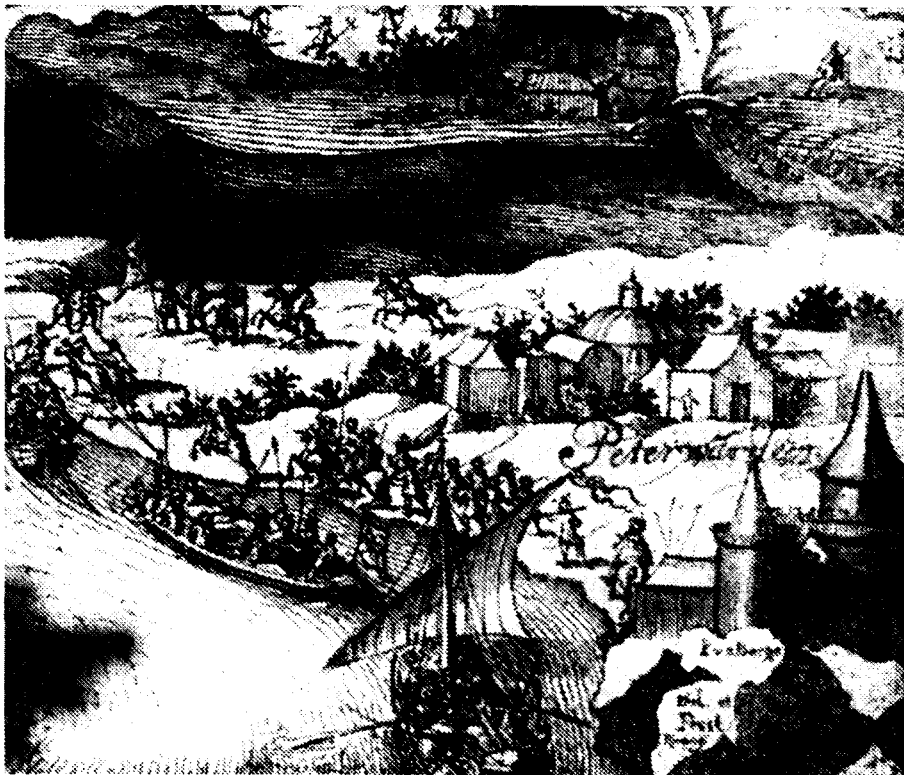

PETER WARDEIN

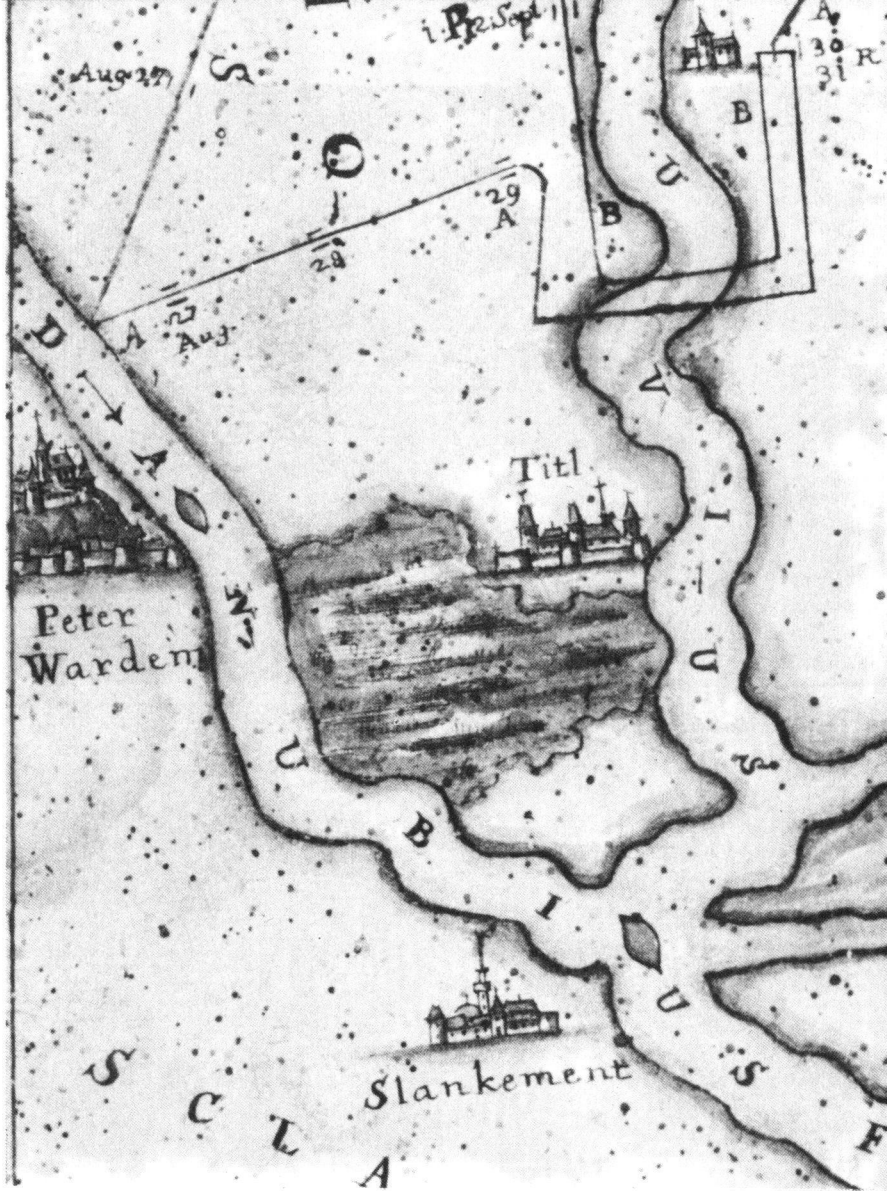
*Egy XVIII. század végi Pétervárad-látkép
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Képcsarnok, Budapest)*

Wilhelm Dillich Nagyváradot (Oradea, Rom.) és Temesvárt (Timișoara, Rom.) ábrázoló metszete (Balogh Jolán nyomán)

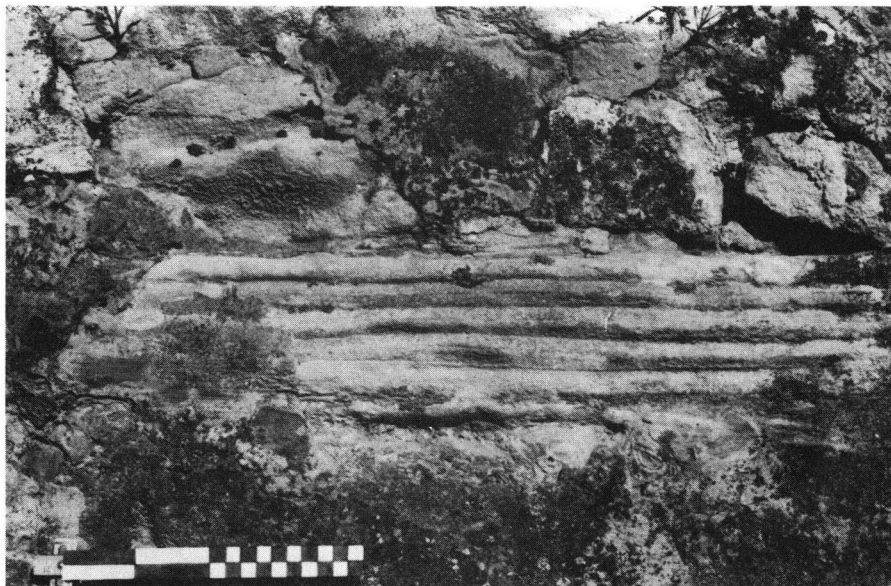
*A péterváradai vár Pieter van der Berge Belgrád ostromát ábrázoló rézmetszetén
(Szakály Ferenc nyomán)*

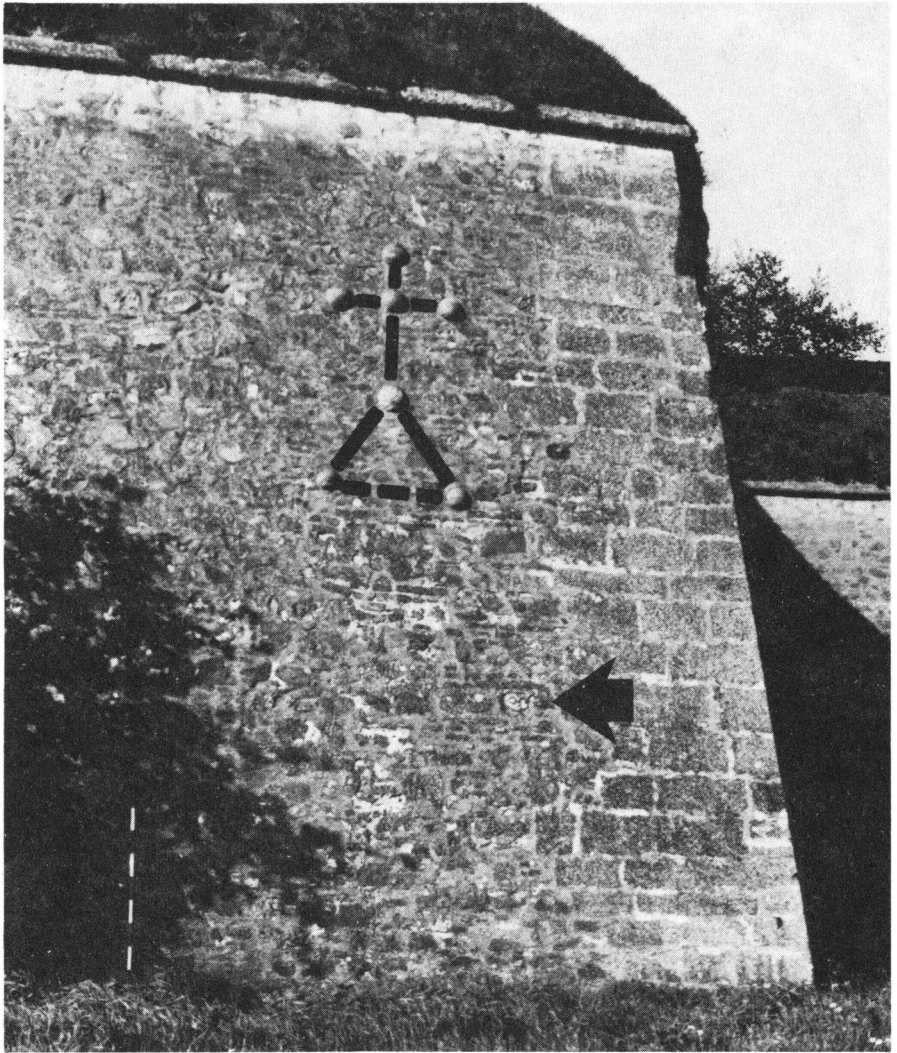
A péterváradai vár egy 1697-es térképen
(Hadtörténeli Intézet és Múzeum Térképtára, Budapest)

Az 1693-as építkezések során befalazott egyik mészkőkváder

Az 1693-as építkezések során befalazott építészeti tagozat

A péterváradai erőd egy 1700 körüli alaprajzon – a nyíl az ágyúgolyókból kirajzolódó ábra, valamint a gyámkő helyét jelöli

Az 1693-as építkezés során befalazott Parler-típusú konzol

A konzol alulnézetből